

KUR'AN'I KERİM'DE KENDİLERİNE “YAZIKLAR OLSUN” DENİLENLER

-Those who are called as ‘shame on you’ in the Holy Qur’an –

Dr.Necdet ÜNAL

Çanakkale Gazi İlköğretim Okulu

doktornecdet@gmail.com

Abstract *This study focuses on those people to whom Qur’an refers with the expressions “shame on you!” and “woe to you!”, and explores their attributes. The research aims at identifying these people of whom the Qur’an reproaches in a severe form of expression and whom a bad end awaits. In addition, the study seeks to reveal why these people are addressed in this conspicuous manner. When the related verses explored while reading their message, the issue is dealt with within the framework of the overall integrity of the subject and the main research line is observed as much as possible.*

Keywords: *Quran, Tafsir, the expressions shame on you and woe to you!.*

Giriş

Kur’an’ı Kerim’de bazı kişilerden övgüyle bahsedildiği gibi bazı kişilerden de kınayıcı ve azarlayıcı bir üslupla bahsedilmiştir. Bu çalışmamızda biz, Kur’an’ı Kerim’de ağır bir kınama ifadesi olan *veyl* (وَيْلٌ) kelimesiyle kendilerine hitap edilen kişileri ve onların ayetler bağlamındaki özelliklerini ele alacağız.

Bu araştırmada ilk olarak *veyl* kelimesinin Arap dilindeki anlamı üzerinde duracağız, ardından, Türkçeye en uygun karşılık olarak “yazıklar olsun!” ve “vay haline!” diye çevrilen bu ifadenin Kur’an’ı Kerim’de kullanıldığı ayetleri tek tek ele alarak, temel tefsir kaynaklarından da istifadeyle bu ayetlerde kimlere niçin böyle denildiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Veyl Kelimesinin Arap Dilindeki Anlamları

Arapçada mastar değil de sadece bir isim olan¹ *veyl*, mana olarak birbirine yakın olan² *veyh* (وَيْحٌ), *veys* (وَيْسٌ) ve *veyb* (وَيْبٌ) kelimeleri gibi bir kelimedir.³ Kullanıldığı mana itibarıyla kötü duruma bir çağrı olan⁴ *veyl* kelimesi, büyük günah işle-

¹ İbn ‘Âşûr, Muhammed et-Tâhir (v. 1393/1973), *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr, ed-Dâru’t-Tunûsiyye*, I-XXX, Tunus 1984, XXX, 189.

² İbn Atiyye, Ebû Muhammed Andu’l-Hakk el-Endelüsî (v. 541/1147), *el-Muharraru’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, Dâru İbn Hazm, Byy., ts., 104.

³ el-Cevherî, İsmail b. Hammâd (v. 393/1003), *es-Sihah Tâcu’l-Luğa ve Sihâhu’l-Arabiyye*, Dâru’l-İlm Li’l-Melâyîn, 4.Baskı, I-VI, Beyrut 1990, IV, 1846.

⁴ İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 189.

yenler⁵ ile azabı ve helak olmayı hak edenler için kullanılan bir kelimedir.⁶ Eğer *veyl* kelimesi muzaf olursa sadece mansuptur.⁷ Eğer muzaf değilse merfudur⁸ fakat mansup olmasının da caiz olduğu söylenmiştir.⁹

Arapça lügatlerde ve tefsir kaynaklarında *veyl* kelimesinin azap,¹⁰ azap ateşi,¹¹ çetin azap,¹² azabın en büyüğü,¹³ hüznün,¹⁴ bela,¹⁵ kepezelik,¹⁶ helak olma,¹⁷ büyük

- ⁵ er-Râzî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer Fahrüddin (v. 606/1209), *Tefsiru Fahri'r-Râzî*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, XXXII, 114.
- ⁶ el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (v. 370/980), *Tehzîbü'l-Lüga*, ed-Dâru'l-Mısriyye, I-XV, Kahire-ts., XV, 455.
- ⁷ el-Cevherî, *es-Sıhah*, IV, 1846; İbn 'Âdil, Ebû Hafs Ömer b. Ali ed-Dimeşkî (v. 880/1475), *el-Lübâb Fî Ulûmi'l-Kitâb*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmîy, I-XX, Beyrut 1998, XX, 205.
- ⁸ el-Cevherî, *es-Sıhah*, IV, 1846; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 205.
- ⁹ İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 205.
- ¹⁰ el-Cevherî, *es-Sıhah*, IV, 1846; el-Ezherî, *Tehzîb*, XV, 455; et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (v. 310/922), *Câmiu 'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, (Tahk: Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r Risale, I-XXIV, Byy. 2000, II, 267; İbnü'l-Cevzî, Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman (v. 597/1201), *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebü'l-İslâmîy, 3. baskı, I-IX, Beyrut 1984, I, 106; eş-Şenkîti, Muhammed b. el-Muhtar, *Edvâü'l-Beyân Fî İdâhi'l-Kurân bi'l-Kurân*, Dâru'l-İlmi'l-Fevâid, I-IX, Byy. ts., IX, 513.
- ¹¹ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (Tahk: Sami b. Muhammed Selame), Dâru Tayyibe, I-VIII, Byy. 1417/1997, I, 312.
- ¹² el-Alûsî, Ebu'l-Fadl Mahmûd (v. 1270/1854), *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyy, I-XXX, Beyrut-ts., XXX, 68; el-Hereri, Muhammed Emîn b. Abdillâh el-Uremmî el-Alevî, *Tefsîru Hadâ'iki'r-Ravh ve'r-Reyhân*, Dâru Tavkî'n-Necâh, I-XXXII, Beyrut 2001, XXXI, 216; el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mesûd (v. 516/1122), *Me'âlimü't-Tenzîl*, (Tahk: Muhammed Abdullâh en-Nemr, Osman Cuma Damiriyye, Süleyman Müslim el-Harş), Dâru Tayyibe, 4. Baskı, I-VIII, Beyrut-1987, I, 115; Elmalılı, Hamdi Yazır (v.1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, I-X, İstanbul1982, VIII, 5648.
- ¹³ er-Râzî, *Tefsîr*, XIX, 78.
- ¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 312; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 207; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 68.
- ¹⁵ el-Ezherî, *Tehzîb*, XV, 455; el-Halil b. Ahmed, Ebu Abdurrahman el-Ferahidî (175/791), *Kitabü'l-Ayn*, (Mehdi el-mahzûmî-İbrahim es-Sâmirâî, I-VIII, Byy-ts., VIII, 366.
- ¹⁶ el-Ezherî, *Tehzîb*, XV, 455.
- ¹⁷ el-Ezherî, *Tehzîb*, XV, 455; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 311; Ğassan Hamdun, *Tefsîrun Min Nesemâtil-Kur'ân*, Dâru's-Selam, 2. Baskı, Suriye 1986, 13; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; I, 106; el-Kâsîmî, Muhammed Cemâlüddîn (v. 1332/1914), *Tefsîru'l-Kâsîmî el-Müsemmâ Mehâsinü't-Te'vîl*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyy, I-XVII, Byy. 1957, XVI, 6092; Muhammed Abduh (v.1905)- er-Reşîd Rızâ, (v.1935), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakim* (Tefsîru'l- Menâr), 2. Baskı, I-XII, Kahire 1948, I, 361; eş-Şenkîti, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 513; Ğassan, *Tefsîr*, 558; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5648.

helak,¹⁸ helake çağrı,¹⁹ şerrin en uç noktası,²⁰ kınama,²¹ gazap,²² birine kötülük ve helak dilemek için kullanılan bir tehdit,²³ hak edene azabın gelmesi istendiğinde yapılan bir çağrı,²⁴ cehennemde irin ve cerahat olarak akan şey,²⁵ cehennemde cehennemliklerin irin ve cerahatlarının içine aktığı sarnıç,²⁶ cehennem ehlinin irini,²⁷ cehennemde irin ve cerahatten ibaret bir vadi,²⁸ cehennemde bir vadi,²⁹ içine sürüklenmiş olsalar sıcaklığının şiddetinden dağların eriyeyeceği cehennemdeki bir vadi,³⁰ cehennemde bir dağ,³¹ kan ve irinden meydana gelmiş bir dağ,³² dibine varana kadar kâfirin kırk yıl alçalıp battığı bir vadi,³³ cehennemnin kapılarından birisinin adı,³⁴

- ¹⁸ el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 216; el-Bikâi, Ebu'l-Hasan Burhânü'd-Dîn İbrahim b. Ömer (885/1480), *Nazmü'd-Dürer fi Tenâsübi'-Ayâti ve's-Süver*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmiyy, I-XXII, Kahire-ts., XXI, 311.
- ¹⁹ Ğassan, *Tefsir*, 416.
- ²⁰ Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Imâdî (v. 982/1574), *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kur'ani'l-Kerim*, Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadîse, I-V, Riyad-ts., V, 574; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 68; el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 216; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 207; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 104; el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risâle, (Tahk: Abdullâh b. Abdü'l-Muhsin), I-XXIV, Beyrut 2006, XXII, 129.
- ²¹ er-Râzî, *Tefsir*, XXXII, 91.
- ²² er-Râzî, *Tefsir*, XXXII, 91.
- ²³ Bkz. Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, I-XII, İstanbul 1988, XI, 88.
- ²⁴ el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 323.
- ²⁵ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, II, 267; Hikmet b. Beşir b. Yâsîn, *et-Tefsîru's-Sahîh*, Dâru'l-Meâsir, I-IV, Medine 1999, I, 181; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 129.
- ²⁶ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, II, 267; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 208; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 104; es-Suyûtî, Celaluddin, Abdurrahman b. Ebi Bekr (v. 911/1505), *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsir bi'l-Me'sûr*, (Tahk: Abdullâh b. Abdü'l-Muhsin, I-XV, Kahire 2003, I, 434.
- ²⁷ İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 208.
- ²⁸ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, II, 268; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 311.
- ²⁹ el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 68; Bu görüş İbn Kesîr'e göre doğru değildir. Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 298. Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5648.
- ³⁰ el-Ezherî, *Tehzîb*, XV, 455; et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, II, 272; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 311; el-Beğavî, *Me'âlim*, I, 115; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 68; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru's-Sahîh*, I, 181; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 208; el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, XVI, 6092; es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I, 435; eş-Şenkîfî, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 513.
- ³¹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, II, 268; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 312; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 68; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 105; er-Râzî, *Tefsir*, XXXII, 91; es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I, 433.
- ³² İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 208.
- ³³ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, II, 268; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 311; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 68; el-Beğavî, *Me'âlim*, I, 115; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 208. Bu, peygamberimizden rivayet

azap kapısı,³⁵ acıma, hasret bildiren ya da felaket dilemeyi belirten bir sözcük,³⁶ helak olmak üzere olan herkesin söyleyeceği kelime³⁷ anlamına geldiği söylenmiştir.³⁸

Hız. Peygamber de konuştuğunda bir topluluğu güldürmek için yalan söyleyen kişiye yazıklar olsun! derken *veyl* kelimesini kullanmıştır.³⁹ Yine bir seferde sahabe namaz kılmak için abdest alırken ayaklarını mesh etmişlerdir. Onları gören Hız. Muhammet yüksek sesle iki üç defa “ateşten dolayı o topuklara yazıklar olsun!” derken de aynı ifadeyi kullanmıştır.⁴⁰

Veyl kelimesi, yukarıdaki anlamlarında da görüldüğü gibi genelde bir felaket anında durumun fecaatini belirtmek amacıyla söylenen ve Türkçede yazık, vay haline şeklinde ifade edilen bir kelimedir. Uçuruma yuvarlanmak, helake ve ziyana uğramak manası yanında bir kişiye azap temenni etmek anlamında da kullanılmaktadır. Ayetlerde geçen “yazıklar olsun!” veya “vay haline!” şeklindeki ifadeler, o kişilerin durumlarının fecaatini, belaya layık olduklarını ve cezayı hak ettiklerini vurgulamaktadır. Biz bu kısımları genelde Türkçeye “yazıklar olsun!” veya “vay haline!” şeklinde çeviriyoruz.⁴¹

Kur'an'ı Kerim'de Kendilerine “Yazıklar Olsun” Denilenler

Kur'an'ı Kerim'de kendilerine “yazıklar olsun!” veya “vay haline!” denilenleri, bu ayetler bağlamındaki isimleri veya özellikleri itibarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1. Kâfirler

edilen bir hadistir ama bu hadisin garip olduğu ifade edilmektedir. Bkz. et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, (Tahk: Ahmed Muhammed Şakir), Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, 2. Baskı, I-V, Byy. 1977, Kitabü Tefsiri'l-Kurân, 22; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 312; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 104; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, I, 106; es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I, 433; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5648.

³⁴ el-Halîl, *Kitabü'l-Ayn*, VIII, 367; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 208; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 105.

³⁵ es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I, 434.

³⁶ Ğassan, *Tefsir*, 13; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, I, 187.

³⁷ el-Beğavî, *Me'âlim*, I, 115.

³⁸ *Veyl* hakkında gramer ağırlıklı bilgi için bkz. İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, II, 207.

³⁹ et-Tirmizî, *Kitabü'z-Zühd*, 9.

⁴⁰ el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *el-Câmiu's-Sahih*, el-Matbaatü's-Selefiyye, I-IV, Kâhire 1980, Kitabü'l-İlim, 3; Buna benzer ifadelerle bkz. Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyî en-Nîsâbü'rî (v.261/874), *Sahihu Müslim*, el-Matbaatü'l-Mısıriyye, I-XVIII, Mısır 1929, Kitabü't-Tahâre, 9; Ebu Dâvûd, *Sünen*, Kitabü't-Tahâre, 46; en-Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmet b. Şuayb (v. 303/915), *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*, Muesesetü'r-Risâle, I-XII, Beyrut 2001, Kitabü't-Tahâre, 89.

⁴¹ Bkz. Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 269.

Kur'an'ı Kerim'in bir ayetinde **“O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı vay kâfirlerin haline! Onlar dünya hayatını ahirete tercih edenlerdir, Allah yolundan alıkoyanlardır ve onun eğriliğini isteyenlerdir. İşte onlar derin bir sapıklık içindedirler”**⁴² buyrulmuştur.⁴³

Ayetlerde geçen *يَسْتَجِيبُونَ* kelimesi, bir şeyi diğer bir şeye tercih etmek demektir.⁴⁴ Buna göre kafirler, ahiret yurdu yerine dünya hayatını ve dünya hayatındakileri, Allaha itaat etmek ve ahirette O'nun rızasına yaklaştıracak faydalı ameller yapmak yerine de O'na isyanı tercih etmişler,⁴⁵ dünya için çalışmışlar ve ahireti unutmışlardır.⁴⁶ Bundan dolayı onlar dünyada da ahirette de olması mümkün⁴⁷ olan şiddetli bir azapla karşılaşacaklardır.

Ayetlerden anlaşıldığına göre azabın en büyüğü kendilerine vaat edilen ve “yazıklar olsun!” denilen kâfirlerin üç sıfatı vardır:⁴⁸

1. Dünya hayatını ahirete tercih etmeleri.
2. Allah yolundan saptırmaları.
3. Allah yolunun eğriğini istemeleri.

Kur'an'ı Kerim'de bir başka ayette **“sonra gruplar kendi aralarında ihtilafa düştüler. Büyük güne şahit olduğu zaman vay o kâfirlerin haline”**⁴⁹ buyrulmuştur.⁵⁰

Ayetteki ihtilafa düşenlerin Yahudiler,⁵¹ Müslümanlar⁵² ve İsrail oğulları⁵³ olduğu söylenmişse de onların Hıristiyanlar⁵⁴ olduğu görüşü kaynaklarda daha belir-

⁴² İbrahim 14/2-3. *اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ (2) الَّذِينَ يَسْتَجِيبُونَ* *الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْأَخْرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَنْهَوْنَهَا عَنَّا أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ*

⁴³ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVI, 512 vd.; İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 476 vd.; el-Beğavî, *Me'âlim*, IV, 334 vd.; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî (v. 745/1344), *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiy, I-VIII, Beyrut 1993, V, 392 vd.; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IV, 344-345; er-Râzî, *Tefsîr*, XIX, 76 vd. .

⁴⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, V, 393.

⁴⁵ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVI, 514.

⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 475.

⁴⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, V, 393.

⁴⁸ Bkz. er-Râzî, *Tefsîr*, XIX, 78-79.

⁴⁹ Meryem 19/37. *فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ*

⁵⁰ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 198 vd.; İbn Kesîr, *Tefsîr*, V, 231 vd.; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 231; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 179 vd.; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, V, 232 vd.; ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer (v.537/1142), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, I-VI, Riyad 1998, IV, 20.

⁵¹ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 179; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, V, 232; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 20.

⁵² Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 179.

⁵³ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 179.

gindir. Buna göre ayette Hıristiyanların bazılarının Hz. İsa'nın ilah olduğuna, bazılarının Allahın oğlu olduğuna, bazılarının hem O'nun hem annesinin ve hem de Allah'ın ilah olduğuna ve bazılarının da Hz. İsa'nın Allahın kulu ve elçisi olduğuna inanmaları sebebiyle⁵⁵ derin bir ihtilaf içinde olduklarına dikkat çekilmektedir.

Ayette sözü geçen ve şahit olunacak büyük günün kıyamet günü,⁵⁶ ceza günü⁵⁷ ve hesap günü⁵⁸ olması muhtemel gözükmektedir.

“Vay haline!” denilmek suretiyle ayette, Allaha yalan isnat eden, O'na iftirada bulunan ve O'nun oğlu olduğunu iddia edenlere güçlü bir tehdit vardır.⁵⁹ Onlar için böyle bir ifadenin kullanılması, İsa peygamber hakkında söyledikleri sebebiyledir.⁶⁰ Taberî'ye (v. 310/922) göre ise ayetteki “**vay o kâfirlerin haline**” ifadesi, Allah'ı inkâr edip Hz. İsa'yı Allah veya Allahın oğlu olarak görenler için hazırlanmış olan *veyl* adındaki vadiye işaret etmektedir.⁶¹

Bize göre ayette ulûhiyeti ve risaleti mecrasından çıkararak sapmış ve hiziple-re ayrılarak fırka fırka olmuş grupların bu hali içler acısı bir durumdur. Dolayısıyla mümine düşen, ilahi mesajı evirip çevirmeden ve ruhuna uygun bir şekilde anlamaya ve yaşamaya çalışmaktır. Bu da birlik ve beraberlik içinde hareket etmekle, fitne ve tefrikadan uzak durmakla mümkündür.

Bir başka ayette ise “**gerçek vaat yaklaşınca aniden inkâr edenlerin gözleri donar kalır. ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz, hatta biz zalim kimselermişiz’ (derler)**”⁶² buyrulmaktadır.⁶³

Ayette yaklaştığı söylenen vadin; yaptıklarının karşılığını görmek üzere Allah'ın, kullarını kabirlerinden kaldırıp dirilttiği an,⁶⁴ ölüm anı⁶⁵ ve kıyamet günü⁶⁶

⁵⁴ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 198; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 231; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 179; Ğassan, *Tefsir*, 320; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; V, 237; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 20.

⁵⁵ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 198; Ğassan, *Tefsir*, 320; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; V, 237.

⁵⁶ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 198; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 232; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 231; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 20.

⁵⁷ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 20; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; V, 233.

⁵⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 20; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; V, 233.

⁵⁹ İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 232.

⁶⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; V, 233.

⁶¹ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 198.

⁶² Enbiya 21/97. *وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ*

⁶³ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 533 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 377; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 355 vd.; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 165.

⁶⁴ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 533.

⁶⁵ Komisyon (Ali Özek, Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin gümüş), *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, 329.

olması mümkündür. Fakat bu zamanın, kıyamet günü olması bize göre daha uygundur.

Ayetten anlaşıldığına göre Allahın hak olan vaadi bütün dehşeti ile ve kıyamet de bütün gerçekliği ile geldiği zaman kâfirlerin gözleri donar kalır ve onlar şöyle derler: *Bize yazıklar olsun! Bu vakitten evvel dünyada olduğumuz zamanlarda biz, şu an gördüklerimizden ve başımıza gelen büyük belalardan habersizmişiz.*⁶⁷

Buna göre inkârcı ve kötü yaşayışlı olan kişiler, vuku bulacağı önceden haber verilen kıyamet gelip çatınca yanlış yolda olduklarını anlayacaklardır. Fakat o andan sonra, kendilerini kınamaktan başka bir şey yapamayacaklardır.⁶⁸ Gaflet içinde olduklarını anlayacaklar ve “yazıklar olsun bize!” diyeceklerdir. Fakat kâfirlerin bu itirafının, kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır.⁶⁹

Ayette kâfirlerin, zalim olduklarını itiraf etmelerinin izahı şöyledir: Onların, vaat edilen günün şiddetinden kendilerini kurtaracak herhangi bir amelleri yoktur. Onlar Rahman’a isyan etmiş ve şeytan ile şeytanın yanında olanlara itaat etmişler ve onlara kulluk yapmışlardır. Bu da bir zulümdür.⁷⁰ Yani kulluğu, yapılması gereken yapmamaktır.⁷¹

Ayetten anlaşıldığına göre Allaha, ahirete vb. kısaca gayba inanmayanlar, kıyamet ve yeniden diriliş gibi inanmadıkları bu durumları bizzat yaşadıklarında, gittikleri yolun nasıl helake götüren bir yol olduğunu anlayacaklar ve yaptıklarının nasıl bir zulüm olduğunu itiraf edeceklerdir. Ama bu itiraf, kendilerine bir fayda vermeyecektir.

“Göğu, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Ateşteki o inkârcılara yazıklar olsun”⁷² ayetinde⁷³ ise Cehennem ateşindeki halleri yönünden kâfirlere “yazıklar olsun!” denilmektedir.

Ayetteki ifadelerden anlaşıldığına göre yer, gök ve ikisi arasındakiler boş yere yaratılmamıştır. Onların yaratılışında; Allah’a itaat, O’nun emir ve nehiyelerine teslimiyet gözetilmiştir. Oysa kâfirler, bütün bunların boş ve abes olduğunu zannetmişler, Allah’ı bir bilmemişler ve O’nun yüceliğini kavrayamamışlardır.⁷⁴ Dolayısıyla

⁶⁶ İbn KesİR, *Tefsir*, V, 377; el-Beğavî, *Me’âlim*, V, 355; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-MesİR*; V, 389; Komisyon, *Açıklamalı Meâl*, 329.

⁶⁷ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XVIII, 534.

⁶⁸ Komisyon, *Açıklamalı Meâl*, 329.

⁶⁹ İbn KesİR, *Tefsir*, V, 377.

⁷⁰ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XVIII, 535.

⁷¹ el-Beğavî, *Me’âlim*, V, 355-356.

⁷² Sâd 38/27. وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ

⁷³ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXI, 190 vd.; el-Beğavî, *Me’âlim*, VII, 87; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-MesİR*; VII, 125 vd.

⁷⁴ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXI, 190.

onların öldükten sonraki hayata ve yeniden dirilişe inanmamaları, sadece bu dünyaya tapmaları⁷⁵ ziyandan öteye bir anlam ifade etmemektedir.

Kâfirlerle ilgili olarak bir diğer ayette “**Ana babasına ‘Öf be size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken, beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz’ diyen kimseye, ana ve babası Allahın yardımına sığınarak ‘Yazıklar olsun sana! İman et. Allahın vaadi gerçektir’ dedikleri halde o ‘bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir’ der**”⁷⁶ buyrulmaktadır.⁷⁷

Ayetin, Müslüman olmasından evvel Abdurrahman b. Ebî Bekir hakkında indirildiği, ana babasının onu İslam’a çağırdığı fakat o sıralar buna karşı çıktığı söylenmiştir.⁷⁸ Zeccac’a (v. 311/923) göre bir sonraki ayet⁷⁹ bunu yalanlamaktadır. Çünkü Abdurrahman b. Ebî Bekir Müslümandır, Müslümanların en faziletlielerindedir ve azabı hak etmiş bir kişi değildir.⁸⁰ Hasan Basri (v. 110/729) ve Katâde’ye (v. 117/735) göre ise ayet, kâfir olan bir kişi hakkında indirilmiştir.⁸¹

Ayette geçen ana baba, kâfiri Allaha imana ve tekrar dirilişi kabule çağıran ana babadır.⁸² Yani ana babası onu Allaha iman etmeye, Allahın, yarattıklarını kabirden kaldırıp dirilteceğini ikrar etmeye ve onlara amellerinin karşılığını vereceğine inanmaya davet eder. Fakat kâfir olan kişi, onları hakir görür ve öldükten sonra dirilmenin olamayacağını düşünür. Ona göre, ondan önce nice nesiller gelmiş geçmiştir ama hiç birisi diriltilmemiştir. Ana babası onun Allaha ve yeniden dirilişe iman etmesi noktasında ısrar ederek “sana yazıklar olsun!” derler ve iman etmesini isterler. Ama o, bütün bunların eskilerin masalları olduğunu söyler.⁸³

Ayetten anlaşıldığına göre inanan ve anne baba, eş dost dâhil olmak üzere çevresindekilerin ve akliselimin iman etmek noktasındaki müspet anlamda telkinlerine de kulaklarını tıkamış olan ve küfründe ısrar edenlerin sonu hüsrana olacaktır. Dolayısıyla eğer insan hidayet yolu üzere değilse, bu yolu arama çabası içinde olması, o yolu gösteren kelimelere, kitle iletişim araçlarına kulak vermeli ve onlara karşı ön yargılı olmamalıdır.

⁷⁵ İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 63.

⁷⁶ Ahkâf 46/17. وَالَّذِي قَالَ لِبٰوَالِدَيْهِ اُفٍّ لِّمَا اتَّعَدَايْنِيْ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ وَهُمَا يَسْتَعْجِلَانِ اللّٰهَ وَبَلَكَ اَمْرًا اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَيَقُوْلُ مَا هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ

⁷⁷ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXII, 117 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 283-284; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VII, 258; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, VII, 379 vd.

⁷⁸ el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VII, 259.

⁷⁹ Ahkâf 46/18. اُوْلٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْ اٰمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْاِنْسِ اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ

⁸⁰ Bkz. el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VII, 259.

⁸¹ Bkz. el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VII, 259.

⁸² el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VII, 258.

⁸³ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXII, 117 vd.

Kur'an'ı Kerim'de bir başka ayette ise **“vaat edilen günden dolayı vay o kâfirlerin haline”**⁸⁴ denilerek⁸⁵ doğrudan kâfirlere yönelik bir başka tehdit daha yer almaktadır.

Vaat edilen günün kıyamet günü⁸⁶ veya Bedir günü⁸⁷ olduğu söylenen bu ayetten anlaşıldığına göre kâfirler Allah'ı, O'nun bir tek olduğunu, vaat edilen günü ve o günde başlarına gelecekleri inkâr etmişlerdir.⁸⁸ Uyarılmalarına rağmen ıslah olmamışlar ve bu sebeple kendilerine “yazıklar olsun!” denilmiştir. Dolayısıyla insan, pişmanlık duyup kaybedenlerden olmazdan önce imanın yolunu bulmalı ve vahyin uyarılarını dikkate almalıdır.

2. Müşrikler

Kur'an ayetlerinden anlaşıldığına göre kendilerine “yazıklar olsun!” denilen bir diğer grup müşriklerdir.

Nitekim bir ayette **“Gerçekten biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı diriltileceğiz? İlk atalarımız da mı?”** De ki: Evet hem de hor ve hakir bir vaziyette diriltileceksiniz. O diriltme korkunç bir sestem ibaret olacak. O sırada etrafa bakacaklar ve **‘bize yazıklar olsun, bu, ceza günüdür’** diyeceklerdir. **İşte bu, sizin yalanlamış olduğunuz hüküm günüdür**⁸⁹ buyrulmuştur.⁹⁰

Ayette geçen *يَوْمَ الدِّينِ* muhasebe günü,⁹¹ ceza günü⁹² ve hesap günü,⁹³ *يَوْمَ الْفَصْلِ* kıyamet günü,⁹⁴ cennet ve cehennemliklerle ilgili karar günü,⁹⁵ hüküm günü,⁹⁶ Allahın yarattıkları arasında adaletiyle tasnif yapacağı gün⁹⁷ diye anlaşılmıştır. Sözü edilen korkunç ses ise sura üfleme sesidir. Bu sesle birlikte müşrikler etraflarına bakacaklar ve kıyamet saatiyle ilgili olarak kendilerine vaat edileni göreceklerdir.⁹⁸

⁸⁴ Zâriyât 51/60. *فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ*

⁸⁵ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXII, 449.

⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 426; el-Beğavî, *Me 'âlim*, VII, 381.

⁸⁷ el-Beğavî, *Me 'âlim*, VII, 381.

⁸⁸ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXII, 449.

⁸⁹ Sâffât 37/16-21. (18) *أَوَابَاؤُنَا الْأَوْلُونَ* (17) *فَلَنْ نَعْمَ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ* (18) *أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ* (19) *وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ* (20) *هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ*

⁹⁰ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 24 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 8; el-Beğavî, *Me 'âlim*, VII, 37 vd.

⁹¹ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 26.

⁹² et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 26; el-Beğavî, *Me 'âlim*, VII, 37.

⁹³ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 26; el-Beğavî, *Me 'âlim*, VII, 37.

⁹⁴ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 26.

⁹⁵ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 26.

⁹⁶ el-Beğavî, *Me 'âlim*, VII, 37.

⁹⁷ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 26.

⁹⁸ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 25.

Ayetlerden anlaşıldığına göre müşrikler, toprak ve kemik olup etleri ortadan gittikten sonra, eski ataları da dâhil olmak üzere Allahın onları kabirlerinden kaldırıp tekrar dirilteceğini inkâr etmektedirler.⁹⁹ Onların bu tavrına mukabil olarak Allah da peygamberine “*Evet onlar kemik ve toprak halinde iken tekrar diriltilecekler ve hem de hor ve hakir bir vaziyette canlı hale getirileceklerdir*”¹⁰⁰ demesini söylemektedir.

Görüldüğü gibi müşrikler yeniden dirilmeyi ve kıyamet gününü yalanlamışlar fakat o güne tanık oldukları zaman bu günün gerçekliğini anlamışlardır ve “yazıklar olsun bize!” demişlerdir. Bunu söylediklerinde ise artık kıyamet günü gelmiş ve işiştten geçmiştir.

Müşriklerle ilgili olarak bir başka ayette “**De ki ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana, ilahınızın bir tek olduğu vahyediliyor. Artık O’ndan ayakta kalmayı ve bağışlanmayı isteyiniz. Müşriklerin vay haline ki onlar zekâtı vermezler ve ahireti inkâr ederler**”¹⁰¹ buyrulmaktadır.¹⁰²

Ayetteki “zekâtı vermezler” ifadesi; Allaha karşı kendilerini temizleyip bedenlerini arındıracak taatleri olmaz,¹⁰³ Allah’ı bir kabul etmezler,¹⁰⁴ Allahtan başka ilah olmadığına şahitlik etmezler,¹⁰⁵ Allahtan başka ilah olmadığını söylemezler,¹⁰⁶ mallarındaki Allahın farz kıldığı zekâtı kabul etmez ve onu ehline vermezler,¹⁰⁷ kendilerini şirkten arındırıp tevhit ile süslemezler¹⁰⁸ şeklinde anlaşılmıştır.

Bu görüşlerin en uygun olanının, müşriklerin mallarının zekâtını vermedikleri görüşü olduğu kabul edilmektedir.¹⁰⁹ Nitekim zekât, İslam’ın sıra kemerli köprüsü olarak kabul edilmiştir. Kim o köprüden geçerse kurtulur, kim de ondan geçmez ve geri durursa helak olur.¹¹⁰

Ayetlerden anlaşıldığına göre kişi azarlanan ve kaybedenlerden olmamak için başta tevhit inancına sahip olmalı, şirkin her türlüşünden kendisini korumalı, ahiret

⁹⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 24-25.

¹⁰⁰ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 25.

¹⁰¹ Füssilet 41/6-7. (6) *فَلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ (6) الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ*

¹⁰² Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 429 vd.; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VII, 164.

¹⁰³ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 430.

¹⁰⁴ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 430.

¹⁰⁵ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 430.

¹⁰⁶ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 430; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VII, 164.

¹⁰⁷ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 430; İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 164; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VII, 164.

¹⁰⁸ el-Beğavî, *Me‘âlim*, VII, 164.

¹⁰⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 431; İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 164.

¹¹⁰ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXI, 430.

inancı gibi iman edilmesi gerekenler ile zekât gibi yerine getirilmesi gereken ibadetler hususunda herhangi bir tereddüt göstermemelidir.

3. Zalimler

Kur'an'ı Kerim'de kendilerine "yazıklar olsun!" denilen bir diğer grup zalimlerdir. Nitekim bir ayette **"Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik ve arkasından da nice başka topluluklar vücuda getirdik. Azabımızı hissettikleri zaman bir de bakarsın ki oralardan kaçıyorlar. Kaçmayınız! İçinde bulunduğunuz bolluğa ve yurtlarınıza geri dönünüz, size bir şeylerden sorulacaktır. 'Bize yazıklar olsun! Biz gerçekten zalim insanlarımızız' dediler. Biz onları kuruyup biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirene kadar bu çığlıkları devam eder gider"**¹¹¹ buyrulmaktadır.

Ayetlerde ifade edildiğine göre Allah birçok beldeyi helak etmiş, o memleketlerdeki helak edilmiş bu zalimlerin yerlerine onların dışında başka topluluklar var etmiştir. O zalimler, Allahın azabını hissedip gözleriyle gördüklerinde hemen oralardan süratle kaçmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Allah onlara, nimeti içinde bulunup yaşadıkları o yurtlarını terk etmemelerini, oralara geri dönmelerini emretmekte, sahip oldukları nimetlerin şükürünü yerine getirip getirmediklerinin hesabının kendilerine sorulacağını hatırlatmaktadır.¹¹²

İşte zulümleri sebebiyle Allahın musibeti başlarına geleceği sırada zalimler gerçeği fark ederler ve *"rabbimizi inkâr ettiğimiz için yazıklar olsun bize!"* derler. Onların bu çığlıkları, zulümleri sebebiyle azabın başlarına gelip kendilerini kısıvrak yakalamasına kadar sürer.¹¹³

Ayetteki "yazıklar olsun!" ifadesinden anlaşıldığına göre zalimler, kendilerine bir yarar sağlamayacağı sırada zulümlerini itiraf edeceklerdir¹¹⁴ ama artık işi ten geçmiş olacaktır.

Ayetlerden anlaşıldığına göre Allah zulme ve zalime razı olmamaktadır. Bu sebeple nice zalim toplulukları yok etmiştir. Bu zalim kişiler, yaptıklarının karşılığı olarak Allahın azabına dair en ufak bir cezayı hisseder hissetmez içinde sefalanıp yaşadıkları o yerleri hemen terk edip kurtulmak isterler ama kurtulamazlar. Aslında başlarına gelen azabın, kendi elleriyle yaptıkları zulümler yüzünden olduğunu da

¹¹¹ Enbiya 21/11-15. وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ (11) فَلَمَّا أَحْسَبُوا أَنَّهَا آتَتْهُمْ إِذَا هُمْ مِنْهَا يُرْكَضُونَ (12) لَا تُرْكَضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أَنْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِينَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ (13) قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا ظَالِمِينَ (14) فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ

¹¹² Bkz. et-Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, XVIII, 417 -418; İbn Kesîr, *Tefsîr*, V, 335; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 312; Ebû Zehrâ, Muhammed (v. 1898-1974), *Zehratü't-Tefsîr*, *Dâru'l-Fikri'l-Arabîy*, I-X, Byy. ts., IX, 4820.

¹¹³ et-Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, XVIII, 418.

¹¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîr*, V, 335; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 312.

anlamışlardır. Fakat son pişmanlık fayda vermeyecektir. Dolayısıyla mümin, ne zulme ve zalime rıza gösterir, ne de zulmeder ve zalim olur.

Bir başka ayette yine zalimlerle ilgili olarak **“Onlara rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa, kesinlikle ‘vay halimize, hakikaten bizler zalim kimse-lermişiz’ derler”**¹¹⁵ buyrulmaktadır.¹¹⁶

Ayette geçen نَفْحَةٌ kelimesi az bir şey,¹¹⁷ pay,¹¹⁸ uç ve kenar¹¹⁹ diye anlaşılmıştır. Buna göre Allahın azabından en küçük bir şey kendilerine isabet edince hemen zalimler, günahlarını ve dünyada kendilerine zulmettiklerini itiraf edecekler¹²⁰ ve şunu söyleyeceklerdir: *“Bizi yaratan ve bize nimet veren Allah’ı bırakıp da onun dışındaki ilahlara kulluk etmemiz ve ibadeti layık olduğu makama yapmamamız sebebiyle yazıklar olsun bize!”*¹²¹

Bu ayetten anlaşıldığına göre zulmedenler, işledikleri bu cürümün bedeliyle yüz yüze geldiklerinde kendi nefislerini kınayarak yine son pişmanlık çılgınlıkları atacaktırlar. Fakat bu pişmanlık onlara bir fayda sağlamayacak ve sonuçta kaybedenler güruhu içinde kalacaklardır.

Zalimlerle ilgili olarak bir başka ayette ise **“O gün zalim kimse ellerini ısırarak şöyle der: Keşke o peygamberle birlikte yol tutsaydım! Yazıklar olsun bana. Keşke falancayı dost edinmeseydim”**¹²² buyrulmaktadır.¹²³

Ayetteki “zalim” ve “halîl” kelimeleri için tefsirlerde belli bazı şahıs isimleri zikredilmişse de¹²⁴ bize göre anlam umumidir ve bu minval üzere olan herkesi kapsamaktadır.¹²⁵ “Filan” kelimesinin ise şeytan,¹²⁶ hidayet yolundan çeviren,¹²⁷ sapıklık yoluna götüren,¹²⁸ olduğu söylenmiştir. Fakat onun da, bu gidişat üzere olan herkesi kapsadığını düşünmek¹²⁹ daha isabetlidir.

¹¹⁵ Enbiya 21/46. وَلَئِنْ مَسَّنَّهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ

¹¹⁶ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XVIII, 450 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 345 vd.; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 148.

¹¹⁷ el-Beğavî, *Me ‘âlim*, V, 321; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 148.

¹¹⁸ el-Beğavî, *Me ‘âlim*, V, 321.

¹¹⁹ el-Beğavî, *Me ‘âlim*, V, 321.

¹²⁰ İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 345; Ğassan, *Tefsir*, 341; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 148.

¹²¹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XVIII, 451.

¹²² Furkan 25/27-28. وَيَوْمَ يَعْصُ الطَّالِمُ عَلَى بَدْيِهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا (27) يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا

¹²³ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XIX, 262 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 105 vd.; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VI, 80 vd.; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 345 vd.

¹²⁴ Bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XIX, 262 vd.; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VI, 80-81.

¹²⁵ Bkz. Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 108.

¹²⁶ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XIX, 262.

¹²⁷ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 108.

¹²⁸ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 108.

¹²⁹ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 108.

Ayetten anlaşıldığına göre peygamberin yolundan ve O'nun Allah katından getirdiklerinden ayrı bir yol tutmuş olan zalimler, kıyamet günü kendilerine fayda vermeyeceği sırada pişmanlık duyacaklardır.¹³⁰ Bin bir pişmanlıkla “*keşke dünyada iken peygamberle birlikte olup beni Allahın azabından kurtaracak bir yol tutsaydım*” diyeceklerdir.¹³¹

Ayetin verdiği mesaja göre dünya ve ahiret saadetine talip olan kişi, Allahın yanında ve peygamberinin safında olmalı ve öyle kalmalıdır. Bunun dışındaki bir duruş kişiyi zulme, zulüm ise son pişmanlık ve keşke nidaları içinde hazin bir sona götürür.

Zalimlerle ilgili olarak üzerinde duracağımız son ayette ise “**Aralarından çıkan gruplar ihtilafa düştüler. Acı bir günün azabı karşısında vay o zulmedenlerin haline!**”¹³² buyurulmaktadır.¹³³

Ayette geçen acı günün kıyamet günü olduđu¹³⁴ söylenen bu ayetteki grupların kim olduğu hususunda  görüş vardır:

1. Hz. İsa hakkında ihtilafa düşen gruplardır¹³⁵ ki O'nun ilah mı, ilahın oğlu mu olduğu hususunda ayrılığa düşmüşlerdir.¹³⁶

2. Yahudilerdir.¹³⁷

3. Hıristiyanlardır.¹³⁸

İlgili ayetlerde görüldüğü gibi zalimler, inanç boyutunda kabul edip inanmadıkları gerçekler ile bizzat göz göze gelip karşılaştıkları son noktadaki çaresizlik ve ıkılmazları esnasında, “yazıklar olsun bize!” demekten başka bir Şey yapamamaktadırlar.

4. Hakikatleri Yalanlayanlar

Kur'an'ı Kerim'de “vay haline!” veya “yazıklar olsun!” denilen bir başka insan grubu da hakikatleri yalanlayanlardır. Nitekim bir ayette “**O gün, yalanlayanların vay haline! Onlar, daldıkları batılın içinde oyalanıp durmaktadırlar**”¹³⁹ denilmektedir.¹⁴⁰

¹³⁰ Bkz. İbn KesİR, *Tefsir*, VI, 108.

¹³¹ Bkz. et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XIX, 262; el-Beğavİ, *Me'ālim*, VI, 81.

¹³² Zuhruf 43/65. فَأَخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْبِيعِ

¹³³ Ayetin tefsiri iin bkz. et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XXI, 636 vd.

¹³⁴ et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XXI, 637.

¹³⁵ et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XXI, 636.

¹³⁶ Ćassan, *Tefsir*, 524.

¹³⁷ et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XXI, 636.

¹³⁸ et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XXI, 636.

¹³⁹ Tr 52/11-12. فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ (11) الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ

¹⁴⁰ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XXII, 463 vd. Taberİ'ye göre kāfirler için Allahın azabının gerçekleştiği kıyamet gününde, cehennemde irin olarak akan vadi yalanlılar içindir. Bkz. et-Taberİ, *Cāmi' u'l-Beyān*, XXII, 463.

Ayetlerde geçen “**Onlar, daldıkları batılın içinde oyalanıp durmaktadırlar**” ifadesi, ahirette Allahın azabı olarak başlarına gelecek olanlardan habersiz bir şekilde onların, bu dünyada fitne ve karışıklık içinde oyalanıp durduklarını,¹⁴¹ dünyada batıl içinde yüzerek dini oyun ve eğlence haline getirdiklerini¹⁴² göstermektedir. Nitekim Allah'ı, peygamberi ve ahireti yalanlayan bu kişilere şiddetli bir azap vardır.¹⁴³

Kur'an'ı Kerim'de Mürselât suresinin 15-49. ayetleri arasında hakikatleri yalanlayanlar için toplam on ayette “yazıklar olsun!”, “vay haline!” ifadeleri kullanılmıştır. Bu ayetlere siyak ve sibaklarını da dikkate alarak baktığımızda hakikatleri yalanlayanlara hangi yönlerden böyle denildiği daha iyi anlaşılacaktır.

Mürselât suresindeki bu ifadelerin kullanıldığı ilk yerde “**Ey Resulüm! Ayırım gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin! O gün yalanlayanların vay haline!**”¹⁴⁴ buyrulmuştur.¹⁴⁵

Ayette geçen **يَوْمُ الْقَصْلِ** yarattıkları arasında Allahın hükmünü verip onları sıfıflandırdığı gündür. O gün, Allahın zalimden mazlumun hakkını alacağı, iyilik yapana karşılığını ve kötülük yapana da cezasını vereceği gündür.¹⁴⁶ Yalanlanan gerçekler ise peygamber ve ahirettir.¹⁴⁷

Ayetteki “**Ey Resulüm! Ayırım gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin!**”¹⁴⁸ sorusu, o günün azametini ve şiddetini göstermek içindir.¹⁴⁹ Neticede Allahın iyi ve kötü hakkındaki hükmünü verip kararını açıklayacağı o dehşetli günü yalanlayanlar yani ahiret inancına sahip olmayanlar için “vay haline!” denilmiştir.¹⁵⁰

Surenin daha sonraki ayetlerinde “**Biz öncekileri helak etmedik mi? Sonra arkadakeri de onların ardına takacağız. İşte biz, suçlulara böyle yaparız. O gün, yalancıların vay haline!**”¹⁵¹ buyrulmaktadır.¹⁵²

¹⁴¹ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXII, 463.

¹⁴² İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 431.

¹⁴³ ez-Zühaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Vecîz Alâ Hâmişi'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, Dimeşk 1996, 524.

¹⁴⁴ Mürselât 77/14-15. **وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْقَصْلِ (14) وَيَلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ**

¹⁴⁵ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXIV, 131 vd.; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 443-444; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 269.

¹⁴⁶ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXIV, 131.

¹⁴⁷ Komisyon, *Açıklamalı Meâl*, 579.

¹⁴⁸ Mürselât 77/14. **وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْقَصْلِ**

¹⁴⁹ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXIV, 131.

¹⁵⁰ Taberî'ye göre Cehennemdeki irin akan vadi, ayırım gününü yalanlayanlar içindir. Bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXIV, 131.

¹⁵¹ Mürselât 77/16-19. **أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ (16) ثُمَّ نُنْبِئُهُمُ الْآخِرِينَ (17) كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ (18) وَيَلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ**

Ayetlerde Mekke kâfirlerine yönelik olarak dünyada¹⁵³ veya kıyamet gününde¹⁵⁴ onları bekleyen bir tehdit vardır.¹⁵⁵

Burada sözü geçen “öncekiler” ifadesi ile peygamberleri yalanlayanların ve onların getirdiklerine karşı koyanların kastedildiği düşünölmüştür.¹⁵⁶ Buna göre dünyada iken Allahın peygamberlerini yalanlayanlar helak edilmişlerdir. Böylece Hz. Muhammed’i yalanlamak suretiyle öncekilerin yolundan giden Mekke kâfirlerinin de aynı durumla karşılaşacakları anlaşılmaktadır.¹⁵⁷

Bütün bunlara göre Allah bu ayetlerde sanki şöyle demektedir: *Nuh, âd ve semûd kavmi gibi peygamberlerimizi yalanlayıp ayetlerimizi inkâr eden önceki milletleri helak etmedik mi? İbrahim peygamberin kavmi, Lut peygamberin kavmi ve medyen halkı gibi beni ve resulümü inkâr noktasında onların yolunu takip edenleri de aynen önceki milletler gibi helak ettik. İşte beni ve peygamberlerimi inkâr eden milletlere karşı sünnetim budur. Yani günahkâr olan ve azıp taşanları biz böyle helak ederiz. Allahın dilediğini yapmaya kadir olduğunu inkâr ve tezip edenlerin “vay haline!”*¹⁵⁸

Görüldüğü gibi ayetlerde Allah’ı ve peygamberini yalanlayıp günah bataklığında yüzen kişiler kaybedenlerdir ve kendilerini kötü bir son beklemektedir.

Aynı surenin bir sonraki ayetlerinde ise **“Biz sizi dayanıksız bir sudan yaratmadık mı? İşte biz o suyu, belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik. Biz böyle takdir ettik ve biz ne güzel takdir ediciyiz. O gün yalancaların vay haline”**¹⁵⁹ buyrulmaktadır.¹⁶⁰

Ayetlerde ifade edildiğine göre Allah insanları basit bir sudan yani nutfeden¹⁶¹ yaratmış ve sonra o suyu, çıkacağı zamanı Allahın bildiği bir vakte kadar¹⁶² rahme

¹⁵² Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 131-132; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 271.

¹⁵³ Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444.

¹⁵⁴ ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 581.

¹⁵⁵ Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444.

¹⁵⁶ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 298.

¹⁵⁷ el-Beğavî, *Me’âlim*, VIII, 305.

¹⁵⁸ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 131-132; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 581.

¹⁵⁹ Mürselât 77/20-24. أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ (20) فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ (21) إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ (22) فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ (23) وَيَلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

¹⁶⁰ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 132-133; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 270-271.

¹⁶¹ el-Beğavî, *Me’âlim*, VIII, 305; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444.

¹⁶² Bu vaktin altı ile dokuz ay arası (Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 299; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444) ve doğum süresi (Bkz. el-Beğavî, *Me’âlim*, VIII, 305) bir zaman dilimi olduğu düşünölmüştür.

yerleştirmiştir.¹⁶³ İşte Allahın bu yaratmasını yalanlayanlar için “vay haline!” denilmektedir.¹⁶⁴

Ayetlerden anlaşıldığına göre burada dikkatler yaratılışa çekilmektedir. İnsanın anne karnındaki bir basit sudan mükemmel bir canlı oluşa doğru giden sürecini sevk ve idare edenin de, onunla ilgili olarak her türlü takdirde bulunanın da Allah olduğuna vurgu yapılmaktadır. Buna göre insan başta olmak üzere bütün canlılar Allahın yaratması ve yaşatmasıyla varlık âlemine gelmiştir ve yine O’nun takdiriyle var olmaya devam etmektedir. İşte insanın yaratılmasının ve yaşatılmasının Allahın kudretiyle olduğunu yalanlayanlar, varsayımlarla, köhne zihniyetlerle ve kör tesadüflerle kendisini ve çevresindekileri sadece kandırıp yaratana görmemekte ısrar edenler, kaybedenlerin ta kendileridirler.

Mürselat suresindeki bir diğer ayet grubunda ise **“Yeryüzünde yüksek dağlar yarattık ve sizlere tatlı sular içirdik. O gün yalancılara vay haline”**¹⁶⁵ denilmektedir.¹⁶⁶

Ayetteki رَوَاسِي شَامَخَاتِ ifadesi, yeryüzünün kendileriyle sabitlendiği yüksek dağlar¹⁶⁷ diye anlaşılmaktadır. Ayette geçen tatlı suyun ise bulutlardan gelen veya yerden çıkan sular olduğu ifade edildiği gibi¹⁶⁸ onun; Seyhan, Ceyhan, Nil ve Fırat’ın suyu olduğu da söylenmiştir.¹⁶⁹

Bize göre bu suyun birkaç nehirle sınırlandırılması doğru değildir. Çünkü bunu kabul etmek, söz konusu o bir kaç nehirden istifade etmeyen diğer insanların, sanki Allahın su nimetinden faydalanmadıklarını düşünmeyi gerektirir ki bu da Kur’an’ı Kerim’in ve dolayısıyla ayetlerin ruhuna uygun düşmez.

Ayetlerde Allahın, yeryüzüne yüksek ve sabit dağlar koyduğu ve canlılara tatlı sular içirdiği söylenmekte¹⁷⁰ ve hemen arkasından da Allahın azametini delalet eden bütün bu mahlûkatı düşündükten sonra hala Allah’ı yalanlayan ve inkâr edenlere “vay haline!” denilmektedir.¹⁷¹

Bu ayet bağlamından bakıldığında hakikatleri yalanlayanlara “yazıklar olsun!” denilmesi, onların yeryüzünde yüksek dağlar yaratıp sular fişkirtan Allahın bu nimet

¹⁶³ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 132; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 299; el-Beğavî, *Me’âlim*, VIII, 305; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444.

¹⁶⁴ Bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 133.

¹⁶⁵ Mürselât 77/27-28. وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِي شَامَخَاتٍ وَأَسْفَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا (27) وَيَلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

¹⁶⁶ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 135-136; Ateş, Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 445; *Çağdaş Tefsir*, X, 271-272.

¹⁶⁷ el-Beğavî, *Me’âlim*, VIII, 306; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 299.

¹⁶⁸ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 299.

¹⁶⁹ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 135.

¹⁷⁰ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 135.

¹⁷¹ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 299.

ve iyiliklerini yalanlamaları sebebiyledir.¹⁷² Oysa yeryüzünde adeta kazık görevi gören bu yüce dağlar ile su kaynaklarının yaratılarak vücuda getirilmesi, yeniden dirilişten bile daha hayret verici işler olarak görülmektedir.¹⁷³

şimdi bahsedeeğimiz üç ayet grubunda ise Allah, ahiret hayatından bahsetmekte¹⁷⁴; dirilişi, cenneti, cehennemi, cehennem azabını ve Ahiret hesabını yalanlayanlara seslenmekte¹⁷⁵ ve bu halleri sebebiyle “yalancuların vay haline!” demektedir.

Bu ayet gruplarının ilkinde **“Yalanlamakta olduğunuz şeye doğru gidin! Üç kola ayrılmış ama ne gölgelendiren ne de alevden koruyan bir gölgeye gidin. O, saray gibi kıvılcım saçar ki o kıvılcımların her birisi sanki birer sarı deve gibidir. O gün yalancuların vay haline”**¹⁷⁶ buyrulmaktadır.¹⁷⁷

Daha önceki ayetlerde kıyamet gününü yalanlayanların hallerinin yaman olacağı vurgulanmıştı. Oysa bu ayetlerde, kıyamet gününün içinde olmak ve o yalancuların hallerini görmek söz konusudur.¹⁷⁸

Bu ayetlerde Allah, bütün nimetleri ve gözlerinin önüne serilen delilleri yalanlayanlara kıyamet günü seslenmekte¹⁷⁹ ve onlara, üç kola ayrılmış,¹⁸⁰ gölgesi olmayan ve alevden de korumayan bir gölgeye gitmelerini emretmektedir.¹⁸¹ Ayette geçen bu gölgenin cehennem ateşinin dumanı olduğu söylenmektedir.¹⁸² O duman, saray gibi kıvılcım saçmaktadır ki onların her biri, sarı deve gibidir.¹⁸³ Tefsirlerde bu ifadenin, siyah deve anlamında olduğu söylenmektedir.¹⁸⁴ Çünkü develerin rengi sarıya çalan siyahtır ve bu sebeple ayette sarı deve denilmiştir.¹⁸⁵

¹⁷² Bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 136; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 444.

¹⁷³ el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 306; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 582.

¹⁷⁴ el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 306.

¹⁷⁵ İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 299.

¹⁷⁶ Mürselât 77/29-34. انْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ (29) انْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ (30) لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ الْهَبِّ (31) إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ (32) كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ (33) وَإِنَّ يَوْمَهُدٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

¹⁷⁷ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 136 vd.; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 306 vd.; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 445; Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, X, 273 vd..

¹⁷⁸ Bkz. Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, X, 273.

¹⁷⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 136.

¹⁸⁰ Ayetteki üç kol şöyle izah edilmiştir: Bunların ilki nurdur ve müminlerin başında durur. İkincisi dumandır ve münafıkların başında durur. Üçüncüsü ise safî alevdir ve kâfirlerin başında durur. Bkz. el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 306.

¹⁸¹ Bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 136; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 299.

¹⁸² et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 136; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 299; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 306.

¹⁸³ Bizim “sarı deve gibi” diye çevirdiğimiz كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ayeti, “gemi halatı”, “bakır parçası” ve “köprü halatı” olarak da anlaşılmıştır. Bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 140-141.

¹⁸⁴ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 139-141; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 299; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 307.

¹⁸⁵ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 139; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 307.

Bu ayetlerde Allahın, kıyamet günü ile ilgili olarak yapmış olduğu tehdidi yalanlayanların “vay haline!”¹⁸⁶ denilmektedir. Buradaki asıl amaç ise, dünyada kötülük yapan insanları, korku faktörü ile iyiliğe yöneltmek olarak gözükmektedir.¹⁸⁷

Cehennem azabını ve Ahiret hesabını yalanlamaları sebebiyle “yalancılardan vay haline!” denilen ayetler grubunun ikincisinde ise **“Bu gün, kâfirlerin konuşamayacağı gündür. Onlara izin de verilmez ki mazeretlerini beyan etsinler. O gün yalancılardan vay haline”**¹⁸⁸ denilmektedir.¹⁸⁹

Buradaki konuşamamayı, o günün tamamında değil de o günün bazı yerlerinde konuşamamak diye anlamak mümkündür.¹⁹⁰ Ama ilk bakışta ayetlerde cehennemliklerin konuşamayacakları ve özür dilemelerine izin verilmeyeceği belirtilmektedir. Suçluların konuşamayacağına dair bu ayetler, yüce divan sahnesini anlatmaktadır. O gün hesap vermekte olanlar, hâkimler hâkiminin huzurunda korkudan konuşamayacaklardır.¹⁹¹ Dolayısıyla bu ayetler, yüce divanın sahibi ve hâkimi olan Allahın heybetini,¹⁹² Allahın haber verdiklerini ve haber verdiklerini kıyamet gününde gerçekleştireceğini yalanlayanların da perişanlığını¹⁹³ anlatmaktadır.

Bu ayetlerde sözü edilen cehennemliklerin ilk başta suçlarını inkâr etmeleri de muhtemeldir ama o sırada zaten onların dilleri tutulacak ve söyleyecek bir sözlere olmayacaktır. Aslında bu durumda onların konuşmalarına da gerek duyulmayacaktır. Çünkü organları her ne yapmışlarsa zaten söyleyecek ve yaptıklarının izleri bu uzuvlarda görülecektir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Kur’an’ı Kerim’de **“o gün ağızlarını mühürleriz. Yaptıkları hususunda bize elleri konuşur ve ayakları da şahitlik yapar”**¹⁹⁴, **“Nihayet oraya geldiklerinde kulakları, gözleri ve derileri, kendilerinin aleyhinde şahitlik yapar”**¹⁹⁵ buyrulmaktadır.

Görüldüğü gibi bu ayetler, cehenneme girmek üzere olan kötülerin durumunu anlatmaktadır. Onlar artık ağızlarını açıp bir söz söyleyecek kadar bile mecali kalmamış, halleri perişan ve çaresiz durumdadırlar. Bu ayetlerde cehennemin korkunçluğu ve cehennemliklerin çaresizliği, perişanlığı anlatılmaktadır. Bütün bu gerçekle-

¹⁸⁶ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 141.

¹⁸⁷ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 274.

¹⁸⁸ Mürselât 77/35-37. هَذَا يَوْمٌ لَا يَنْطِقُونَ (35) وَلَا يُؤْنَسُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ (36) وَإِنَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

¹⁸⁹ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 141-142; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 307; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 446; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 274-275.

¹⁹⁰ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 142.

¹⁹¹ O gün sadece Allah’ın izin verdiği kişiler konuşabilecektir. Bkz. Nebe 78/38. لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا

¹⁹² Bu hususlarda bilgi için bkz. Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 274-275.

¹⁹³ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 142; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 582.

¹⁹⁴ Yâsîn 36/65. الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

¹⁹⁵ Fussilet 41/20. حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

rin anlatılmasındaki amaç ise, cehennemden korkutmak suretiyle insanları doğru yola sevk etmektir.¹⁹⁶

Cehennem azabını ve Ahiret hesabını yalanlamaları sebebiyle “yalancılara vay haline!” denilen ayetler grubunun üçüncüsünde ise **“Bu, ayırım günüdür. Sizi ve sizden öncekileri bir araya getirdik. Bir hileniz varsa buyurun gösterin hilenizi. O gün yalancıların vay haline”**¹⁹⁷ buyrulmaktadır.¹⁹⁸

Ayetteki ayırım günü, cennet ve cehennem ehlini ayırma gününü,¹⁹⁹ “Siz ve sizden öncekiler” ifadesinin anlattığı ise, bu ümmetin içinden ve öncekilerden peygamberleri yalanlayanları işaret etmektedir.²⁰⁰

Ayetlerde, “eğer gazabımdan ve hükmümden kurtulabilecekseniz buyurun kurtulun bakalım” şeklinde Allahın gayet sert bir tehdidi vardır.²⁰¹ Bu tehditten anlaşıldığına göre Allah'ı, peygamberleri, kitapları ve ahiret gününü yalanlayanları kıyamet günü azap ve helak beklemektedir.²⁰²

Bu ayetlerde Allah, yeniden dirilmenin gerçekleştiği günde, tekrar dirilişini yalanlayanlara seslenmektedir.²⁰³ O gün, Allahın kulları arasında adaletle tasnif yapacağı gündür. Allah o gün, öncelerden helak olup gitmiş milletler de dâhil olmak üzere herkesi, vadini yerine getirmek için toplayacaktır. Bu günü yalanlayanlara, “Şüphesiz Allah dünyada iken sizi tekrar dirilteceğini söylediğinde onu yalanlamanıza karşılık olarak sizi cezalandıracağına dair verdiği sözünü yerine getirecektir şimdi. Eğer bu gün başınıza gelecek olan o cezadan kurtulma hususunda bir hileniz, bir çıkış yolunuz varsa buyurun yapın ve kurtulun haydi” denilecektir. İşte Allahın kıyamet günüyle ilgili verdiği haberleri yalanlayan kişilere “vay haline!” denilmektedir.²⁰⁴

Mürselât suresinin daha sonra gelen ayetler grubunda ise **“Şüphesiz takva sahipleri, gölgeliklerde, pınar başlarında ve canlarının çektiği çeşit çeşit meyveler arasında olacaklardır. Amellerinizin karşılığı olarak afiyetle yiyip içiniz.**

¹⁹⁶ Bu hususta bkz. Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 275.

¹⁹⁷ Mürselât 77/38-40. هَذَا يَوْمَ الْفَصْلِ جَمْعَانِكُمْ وَالْأُولَىٰ (38) فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُوا (39) وَإِنَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

¹⁹⁸ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXIV, 142-143; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 300; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 446.

¹⁹⁹ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 307.

²⁰⁰ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 307.

²⁰¹ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 300. Bu meyandaki bir başka ayet için bkz. Rahman 55/33. يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَبْتَعْتُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَائْتُوا لَا تَتَّخِذُوا إِلَّا بِسُلْطَانٍ

²⁰² ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-Vecîz*, 582.

²⁰³ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXIV, 142.

²⁰⁴ Bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXIV, 143.

İşte biz, iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. O gün yalancılara vay haline²⁰⁵ buyrulmaktadır.²⁰⁶

Bu ayetlerde önce cennet ehlinin ahirette nasıl ödüllendirileceğinden bahsedilmiş ve hemen arkasından da Allahın iyilik sahibi olanlara kıyamet gününde ikram ve iyilikte bulunarak onları ödüllendireceğini yalanlamaları sebebiyle yalancılara “yazıklar olsun!” denilmiştir.²⁰⁷

Ayetteki takva sahipleri Allahın farzlarını yerine getirip O’na karşı gelmemek suretiyle Allahın cezalandırmasından sakınan ve haramlardan uzak duran kimselerdir.²⁰⁸

Onlar; herhangi bir sıkıntının, sıcakın ve soğğun zarar vermediği bahçeler ve koyu gölgeler²⁰⁹ ile cennet bahçelerindeki ağaçlar arasında akmakta olan nehirlerle, herhangi bir korku ve zarar endişesi taşımadan diledikleri zaman yiyebilecekleri meyvelerle baş başadılar.²¹⁰

Onlara, ‘*canınız çektikçe afiyetle bu meyvelerden yiyiniz ve o sulardan içiniz. Yiyip içtikleriniz sebebiyle size ne bir üzüntü ne de bir keder vardır. Bu yiyecek ve içecekler hiçbir zaman size ve bedeninize bir zarar vermeyecekti. Bu nimetler, sizin dünyada iken Allaha itaat içinde olmanızın ve sizi Allaha yaklaştıracak işler yapmaya gayret etmiş olmanızın bir ödülüdür. Biz, dünyada iken bize itaat ve ibadet edenleri işte böyle ödüllendiririz, onların ahiretteki alacaklarını hiçbir şekilde zayi etmeyiz*’ denilir.²¹¹

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre insanlar, Allahın huzurunda yaptıklarına uygun olan karşılığı bulacaklardır. Allaha, ahiret gününe inanan ve kulluk görevini yapanlar, ahiret hayatında bunun karşılığını sonsuz cennet nimetleriyle müşerref olarak alacaklardır. Fakat Allah’ı, ahiret gününü ve ahirette verileceği bildirilen ödül ve cezayı yalanlayıp kulluk yapamayan asiler de bu tutum ve davranışlarının karşılığı olan cezayı alacaklardır.

²⁰⁵ Mürselât 77/41-45. إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ (41) وَفَوَاحِشٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ (42) كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (43) إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (44) وَيَلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

²⁰⁶ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 143-144; el-Beğavî, *Me’âlim*, VIII, 307; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 446-447; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 276.

²⁰⁷ Bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 143-144.

²⁰⁸ Bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 143; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 301.

²⁰⁹ Oysa bu sırada Allah’ı inkâr edenler üç kola ayrılmış ama ne gölgelendiren ne de alevden koruyan bir gölgededirler. Bkz. Mürselât 77/30-31. انْطَلِقُوا إِلَى ظِلِّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ (30) لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ النَّهَبِ

²¹⁰ Bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 143; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 301; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 582.

²¹¹ Bkz. et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XXIV, 143; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 301; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 582.

Yine Mürselât suresindeki bir başka ayetler grubunda **“Yiyiniz, faydalanınız biraz. Şüphesiz siz suçlusunuz. O gün yalancıların vay haline”**²¹² buyrulmaktadır.²¹³

Ayetin muhatabının ceza gününü yalanlayanlar²¹⁴ ile Mekke kâfirleri²¹⁵ olduğu söylenmiştir. Onlara kısa bir süre için dünyada²¹⁶ yiyip içmeleri söylenmekte ve günahkâr oldukları için bundan sonra cehenneme sevk edilecekleri,²¹⁷ çünkü azabı hak ettikleri²¹⁸ belirtilmektedir.

Bundan önceki ayetlerde Allahın azabına ve nimetlerine dair bazı sahnelere işaret edilmişti. Bu ayetlerle birlikte söz, yeniden dünyada yaşayan inkârcı ve yalanlayan insanlara yöneltilerek tehditkâr bir üslupla şöyle denilmektedir: *“Ey Allaha ortak koşup onu inkâr edip yalanlayanlar! Şimdilik yiyin için, yaşayın ve eğlenin bakalım. Siz suç işliyorsunuz. Ama bu durumunuz böyle devam edip gitmeyecek. Ahiret gününde yalanlayanların hali yaman olacak.”*²¹⁹

Bu ayetlerde, ömürlerini yiyip içerek ve günah işleyerek geçiren, Allahın haber verdiklerini ve o haber verdiği şeyleri gerçekleştireceğini yalanlayan kişilere **“vay haline!”** diye seslenilmektedir.²²⁰ Buna göre Allah'ı ve haber verdiklerini yalanlayan, dünyada iken sadece yiyen, içen, gezen ve eğlenen insanlar, sonu perişan olan ve kaybeden insanlardır.

Mürselât suresinin sonunda ise **“Onlara ‘Allah’ın huzurunda eğilin’ denildiği zaman eğilmezler. O gün yalancıların vay haline”**²²¹ buyrulmaktadır.²²²

Ayetteki **“eğilin”** ifadesi, *“dinine uyup vahyini kabul ederek huşu ve tevazu içinde Allaha itaat edin”* anlamındadır.²²³

Bu ayetlerde, günahkâr olan ve Allahın cezasını yalanlayan kişilere seslenilmektedir. Kaynaklarda geçen rivayetlerden anlaşıldığına göre onlara **“Allah’ın huzurunda eğilin”** denildiği zaman eğilmemeleri durumu iki şekilde anlaşılmıştır:

²¹² Mürselât 77/46-47. *كُلُوا وَتَمْتَعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ (46) وَيَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ*

²¹³ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 144; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 308; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 447; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 277.

²¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 301.

²¹⁵ el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 308.

²¹⁶ el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 308.

²¹⁷ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 301. bu husustaki bir diğer ayet için bkz. Lokman 31/24. *نُتْمَعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ*

²¹⁸ el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 308.

²¹⁹ Bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 144; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 277.

²²⁰ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 144.

²²¹ Mürselât 77/48-49. *وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ (48) وَيَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ*

²²² Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 144-145; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 308; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 277-278.

²²³ Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 447.

Birinci görüşe göre onlara dünyada iken rükû ve secde etmeleri yani namaz kılmaları²²⁴ emredildiği halde onlar bunu yapmamışlar, Allahın huzurunda eğilmemişler,²²⁵ yani namazı kılmamışlardır.²²⁶ Buna göre ayette sözü geçen durum onların dünyadaki halleri ile ilgilidir.

Diğer görüşe göre ise bu durum ahiret hayatıyla ilgilidir. Yani onlar, ahiret gününde secde etmeye çağırılırlar ama dünyada iken secde etmedikleri için orada secde etmeye güçleri yetmez.²²⁷

Bize göre ilk görüş daha makuldür. Çünkü teklif edilen yükümlülükler bu dünya hayatında yapılması içindir. Oysa ahiret hayatı, bu dünyada ekilip dikilenin hasadının görüleceği yerdir.

Burada kendilerine “vay haline!” denilen kişiler, peygamberleri yalanlayıp onların Allaha getirdikleri emir ve yasakları reddeden,²²⁸ kâfirlerden olup büyüklenecek namazdan uzak duran cüheladır.²²⁹ Dolayısıyla kurtuluşun yolu Allah'ı ve ahireti yalanlamaktan değil, aksine bunlara iman etmekten ve o yaratan için alnın secdeye değmesinden geçmektedir.

Yalancılara “vay haline!” denilen son ayette ise yüce Allah **“O gün yalancıların vay haline! Onlar ceza gününü yalanlarlar. Onu ancak sınırı aşan ve günahkâr kimseler yalanlar”**²³⁰ buyurmaktadır.²³¹

Ayette sözü edilenler; ceza gününün vuku bulacağına inanmayıp onu imkânsız gören yalancı, günahkâr ve kâfir kimselerdir.²³² Allahın ayetlerini, hesap gününü, ödül ve cezayı yalanlayan bu kişiler için “vay haline!” denilmiştir.

Görüldüğü gibi bu ayetlerde de ahirete inanmayan ve onu yalanlayanlar kınanmaktadır. Bu yolu tutanların da sınırı aşan ve günah yönünden katmerleşmiş kişiler olduğu haber verilmektedir. Dolayısıyla kurtuluşun olmazsa olmazı Allaha ve indirdiklerine ve gönderdiklerine iman etmektir. Böyle bir imanın ardından ise zaten o Rahman'a kulluk gelecektir.

²²⁴ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 308.

²²⁵ Bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 144.

²²⁶ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 308.

²²⁷ Bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 144; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 308; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 447.

²²⁸ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 145.

²²⁹ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 301.

²³⁰ Mutaffifin 83/10-12. **وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ (10) الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بَيِّنَاتٍ (11) وَمَا يُكَدِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ**

²³¹ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 285; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 369-370.

²³² et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 285; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 350.

5. Günahkârlar

Kur'an'ı Kerim'de "Vay haline!" denilen bir başka grup da günahkâr olanlardır. Nitekim bu konuyla ilgili olarak bir ayette "Kitap ortaya konmuştur. Günahkâr olanların onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. 'Vay halimize! Bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini saymış dökmüş!' derler. Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez"²³³ buyrulmaktadır.²³⁴

Ayetteki kitap, küçük büyük, önemli önemsiz her amelin yazılı olduğu kitaptır.²³⁵

Ayetten anlaşıldığına göre bütün kulların amellerinin yazılı olduğu kitap herkesin eline verilecektir. Kimisi kitabını sağından ve kimisi de solundan alacaktır. Günahkâr olan insanları, dünyada iken yapmış oldukları kötü işlerin oraya yazılmış olması sebebiyle cezalandırılacakları korkusu saracaktır. Onlar kitaplarını açıp okudukları, küçükten büyüğe bütün günahların orada yer aldığını gördükleri, Allahın azabına yakinen tanık oldukları zaman kendilerini tutamayarak feryat edecekler ve kendilerine "yazıklar olsun bize!" diyeceklerdir.²³⁶ Böylece herkesin yapmış olduğu işlerin tutanağı ortaya konacaktır. Herkes yapmış olduğu küçük veya büyük her şeyin sonucunu orada görecektir. Dolayısıyla Allah hiç kimseye haksızlık etmeyecektir.²³⁷

Buradan anlaşıldığına göre mümin, günahın azından da çoğundan da uzak durmalıdır. Zira ahiretteki hesap anında her günah, Allahın adaleti gereği eksiksiz ve fazlasız olarak huzurda hazır olacaktır. Dolayısıyla insanın Hakk'a, halka ve tüm mahlûkata karşı görev ve sorumluluğunun farkında olması, en ufak bir günahı irtikap etmekten kaçınması gerekmektedir.

Kur'an'ı Kerim'de yine günahkârların durumuyla ilgili olarak "Her yalancı ve günahkâr kişinin vay haline! O, Allahın kendisine okunan ayetlerini işitir de sonra büyükenerek sanki onları hiç duymamış gibi küfründe ısrar eder. İşte onu acı bir azap ile müjdele"²³⁸ buyrulmaktadır.²³⁹

²³³ Kehf 18/49. وَوَضِعَ الْكِتَابِ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظُنُّمْ رَبُّكَ أَخْذًا

²³⁴ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 38-39; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 165; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 177-178.

²³⁵ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 38-39; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 165.

²³⁶ Bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 38-39; Ğassan, *Tefsir*, 311.

²³⁷ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 165 vd.; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 177-178; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, V, 302.

²³⁸ Câşiye 45/7-8. وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ (7) يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنْزِلُ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشْرَهُ بِعَذَابِ أَلِيمٍ

²³⁹ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXII, 63; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VIII, 332.

Ayetteki أَفَّاكٌ yalancı²⁴⁰ ve أَثِيمٌ kelimesi ise günahkâr²⁴¹ ve kâfir²⁴² demektir.

Ayette kınanıp azarlananlar, Allaha iftira edip yalan söyleyen günahkârlardır. Allahın ayetleri kendilerine okunmasına rağmen onlar, tövbe etmemekte, günahlarından dönmemekte ve böbürlenerek sanki hiç o ayetleri duymamışlar gibi inkârlarında ısrar etmektedirler. İşte kıyamet günü, cehennem ateşinin elem verecek acısı bu kişilerdir.²⁴³

Görüldüğü gibi ayette, Allahın ayetlerini duyduğu halde duymazlıktan gelerek küfründe ısrar eden günahkâr yalancılara “yazıklar olsun!” denilmekte ve onları kötü bir sonun beklediği anlaşılmaktadır.

6. Doğrudan Allah’a ve Kitabına Karşı Gelip Muhalefet Edenler

Kur’an’ı Kerim’de doğrudan Allah’a ve kitabına karşı gelip muhalefet edenlere de “yazıklar olsun!” denilmiştir. Bu kategoride olduğunu düşündüğümüz kişileri şu şekilde tasnif edebiliriz:

a. Allahın kitabını kendi elleriyle değiştirenler

Kur’an’ı Kerim’de bir ayette “**Elleriyle bir kitap yazıp sonra onu az bir bedelle satmak için ‘bu Allah katındandır’ diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü onların vay haline! Kazandıklarından ötürü de onların vay haline!**”²⁴⁴ buyrulmaktadır.²⁴⁵

Ayette geçen فَوَيْلٌ لَهُمْ “onlara yazıklar olsun” veya “azap onlara olsun” demektir.²⁴⁶

Allahın kitabını elleriyle yazıp sonra da onun Allah katından olduğunu söyleyenlerin Yahudi hahamları,²⁴⁷ Yahudiler,²⁴⁸ Allahın gönderdiği bir peygambere,

²⁴⁰ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXII, 63; İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 265; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VII, 241; Ğassan, *Tefsir*, 529; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VIII, 331.

²⁴¹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXII, 63; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VII, 241; Ğassan, *Tefsir*, 529; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VIII, 331.

²⁴² İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 265.

²⁴³ Bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXII, 63; İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 265.

²⁴⁴ Bakara 2/79. فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيُشْتَرُوا بِهِ نَمَنَّا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ

²⁴⁵ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, II, 267 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 311 vd.; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr*, I, 443 vd.; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru’s-Sahîh*, I, 181 vd.; İbn ‘Âdil, *el-Lübâb*, II, 207 vd.; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 104 vd.; İbnü’l-Cevzî, *Zâdû’l-Mesîr*; I, 106 vd.; M. Abduh- Reşid Rızâ, *Tefsîru Menâr*, I, 360 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 394.

²⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 313.

²⁴⁷ İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 312; el-Beğavî, *Me‘âlim*, I, 115; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr*, I, 443; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru’s-Sahîh*, I, 182; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 105.

indirdiği bir kitaba inanmayan ve onun yerine kendi elleriyle kitap yazmış olan ümmî topluluklar,²⁴⁹ Yahudilerden olup dalalete, Allah hakkında yalan konuşmaya ve insanların mallarını batıl yolla yemeye çağıran bir zümre,²⁵⁰ İsrail oğullarından olan insanlar,²⁵¹ ehli kitap²⁵² ve değiştirilen kitabın ise Tevrat olduğu söylenmiştir.²⁵³

Ayette geçen “**kazandıklarından ötürü**” ifadesi ile anlatılan, Allahın indirdiğine aykırı bir şekilde kitabı elleriyle yazmaları sebebiyle yanlış yapmaları, günaha girmeleri ve haramı kesbetmeleridir.²⁵⁴ Yani onlar yalan, bühtan ve iftira olanı kendi elleriyle yazmışlar, haram olanı yemişler ve bundan dolayı da azabı hak etmişlerdir.²⁵⁵

Bu ayetin, kaynaklarda genelde Yahudiler hakkında indirildiği üzerinde durulmuştur. Buna göre Yahudilerin, istediklerini eklemek ve istemediklerini de çıkarmak suretiyle Tevrat’ı tahrif ettikleri, tahrif ettikleri şeylerden birisinin de Tevrat’ta geçen Hz. Muhammed’in ismi olduğu, bütün bunlardan dolayı da Allah’ın kendilerine kızdığı söylenmiştir.²⁵⁶

Süleyman Ateş’e göre ise onların elleriyle yazmış oldukları kitaplardan mak-sat Tevrat’ın kendisi değil, onun üzerine yazmış oldukları şerhler, tefsirler ve kendi arzuları doğrultusunda telif ettikleri kitaplardır. Din adamları, yazdıkları bu şerhleri Allahın buyrukları olarak görüyorlar ve tanrı buyruğu olduğunu söylüyorlardı.²⁵⁷

“Yazıklar olsun!” ifadesi ayette, Allahın kitabını elleriyle değiştirmeleri, değiştirdiklerinin Allah katından olduğunu söylemeleri ve bundan kazanç elde etmeleri ile ilgili olarak üç kere geçmektedir. Allahın kitabı üzerinde böyle tasarruflarda bulunan ve onun üzerinden bir takım menfaatler sağlayan kişilerin, azabın en şiddet-lisine çarpıtılarak çok ağır bedeller ödeyeceği ayetten açıkça anlaşılmaktadır.

Bize göre bu ayette sözü edilen işler ve vebali, belli bir kitap ile sınırlı değildir. Allahın göndermiş olduğu bütün kitaplar için geçerlidir. Kanaatimizce farklı görünmek, masa ve kasa gibi belli kazançlar ve kişisel çıkarlar elde etmek amacıyla

²⁴⁸ et-Taberî, *Câmi ‘u ‘l-Beyân*, II, 271; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 312; es-Suyûtî, *ed-Dürrü ‘l-Mensûr*, I, 433.

²⁴⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u ‘l-Beyân*, II, 270.

²⁵⁰ İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 311.

²⁵¹ Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru ‘s-Sahîh*, I, 182.

²⁵² İbnü ‘l-Cevzî, *Zâdü ‘l-Mesîr*; I, 106; es-Suyûtî, *ed-Dürrü ‘l-Mensûr*, I, 433.

²⁵³ İbn Atiyye, *el-Muharraru ‘l-Vecîz*, 105; İbnü ‘l-Cevzî, *Zâdü ‘l-Mesîr*; I, 106; es-Suyûtî, *ed-Dürrü ‘l-Mensûr*, I, 433.

²⁵⁴ et-Taberî, *Câmi ‘u ‘l-Beyân*, II, 273.

²⁵⁵ İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 313.

²⁵⁶ Bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u ‘l-Beyân*, II, 271; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru ‘s-Sahîh*, I, 182; İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 312. Bu rivayetin garip olduğu söylenmiştir. Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 312; İbnü ‘l-Cevzî, *Zâdü ‘l-Mesîr*; I, 106.

²⁵⁷ Bkz. Ateş, *Çağdaş Tefsir*, I, 187.

Kuran hakkında sözü eğip bükenler de ayetteki tehditlerin muhatabıdır. Yani Allahın kelamını, bilerek ve kasten mecrasının dışına çıkarma ve Kuran'ın söylediğini değil de kendi söylediğini Kuran'a söyletme gayreti içinde olanlar da bu kapsamdadırlar. Bile bile ve kasıtlı olarak dinin sahih kaynaklarına, özüne ve ruhuna ters düşen görüş ve düşüncelerle hareket edip özellikle din adamı kisvesi altında adeta dinine zarar vermek peşinde koşan, konuşan ve yazanları da kapsar.

b. Allah'a yalan isnat edip iftira atanlar

Kur'an'ı Kerim'de bir ayette “ **Musa onlara ‘Size yazıklar olsun! Allah hakkında yalan ve iftira uydurmayın! Eğer böyle yapmaya devam ederseniz O, bir azap ile kökünüzü keser ve iftira eden de mutlaka perişan olur’ dedi**”²⁵⁸ buyrulmuştur.²⁵⁹

Ayette geçen *فَيُسْجِتْكُمْ بِعَذَابٍ* ifadesi kökünü kazımak,²⁶⁰ azabıyla helak etmek²⁶¹ demektir. Tefsirlerde Hz. Musa'nın burada Firavun'un getirmiş olduğu sihirbazlara²⁶² seslendiği ve onları Allah hakkında yalan ve iftira olan şeyler uydurmamaları konusunda uyardığı, aksi takdirde Allahın, kökünü kazıyarak onları helak edeceğini söylediği ifade edilmiştir.²⁶³

Görüldüğü gibi ayette, Allaha ve peygamberine karşı gelerek onlar hakkında yalan ve iftirada bulunanlara, yani Allah ve resulünün söylemediğini çeşitli entrikalarla sanki söylemiş gibi yapanlara kesinlikle perişan olacakları bildirilmiştir. Burada rezil rüsva olacak bir grup daha vardır ki onlar da bu yalanları ve iftiralara yapanlara çanak tutan, destek veren, el ayak olan ve onlarla beraber hareket edenlerdir. Dolayısıyla her ne şekilde olursa olsun bir günahı ve zulmü işleyenin yanında ve safında yer almak, onunla birlikte hareket etmek ve onun lehine çalışmak aynı yolun yolcusu olmaktır ve aynı günahı, vebali paylaşmaktır. İşte bundan dolayı Firavun lehine çalışan sihirbazlara yazıklar olsun denilmiştir.

c. Allah'a bir takım yakıştırmalar yapanlar

Kur'an'ı Kerim'de bir başka ayette de “**Bilakis biz, hakkı batılın tepesine bindiririz de o, batılın işini bitiriverir. Bir de bakarsınız ki batıl yok olup git-**

²⁵⁸ Tâhâ 20/61. قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتْكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنْ افْتَرَىٰ

²⁵⁹ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XVIII, 325-326; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 300-301; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 280.

²⁶⁰ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XVIII, 325-326; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 280.

²⁶¹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XVIII, 325-326; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 301; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 280; Ğassan, *Tefsir*, 329.

²⁶² Sihirbazların 72, 400, 12000 ve daha da fazla olduğu, her birinde asa ve iplik bulunduğu söylenmiştir. Bkz. el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 280.

²⁶³ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XVIII, 325; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 280; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, V, 435.

miştir. Allah'a yakıştırdığımız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!²⁶⁴ denilmektedir.²⁶⁵

Ayetteki hakkın Kur'an'ı Kerim,²⁶⁶ iman,²⁶⁷ Allah sözü²⁶⁸ ve batılın da İb-
lis,²⁶⁹ küfür,²⁷⁰ Allahın çocuk edindiği görüşü olduđu²⁷¹ söylenmiştir.

Bu ayet Allah'ın, katından olan kitabının küfür ve küfür ehlinin üzerine ineceği ve böylece batılın helak olup gideceđi²⁷² şeklinde anlaşıldığı gibi hakkın, içi boş olan batılın üzerine şiddetle vurup onun beynini patlatacağı şeklinde de anlaşılmıştır.²⁷³

Buna göre gerçek karşısında batıl yok olur gider. Allah hakkında yakışksız söz söyleyenler, O'na çocuk isnat edenler,²⁷⁴ O'nu yalanlayanlar²⁷⁵ veya bu kâinatın gerçek olmadığını iddia edenler, kendilerine yazık etmiş olurlar.²⁷⁶ Çünkü Allah'ı O'na ait olmayan sıfatlarla vasıflandıranlara, O'nun karısımın ve çocuğunun olduğu nu iddia edenlere ve O'nun hakkında iftirada bulunup yalan söyleyenlere “yazıklar olsun!” denilmektedir.²⁷⁷

d. Allah'ı zikretme hususunda kalpleri katılaşmış olanlar

Kur'an'ı Kerim'in bir ayetinde “Allah kimin gönlünü İslam'a açmışsa, o ki-
ři artık Rabbinden bir nur üzere değil midir? Allah'ı anmak hususunda kalple-
ri katılaşmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar, apaçık bir sapıklık içindedir-
ler”²⁷⁸ buyrulmaktadır.²⁷⁹

²⁶⁴ Enbiya 21/18. بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا نَصِفُونَ

²⁶⁵ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 421-422; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 336; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 133 vd.

²⁶⁶ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 421.

²⁶⁷ el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 313; Ğassan, *Tefsir*, 338.

²⁶⁸ el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 313.

²⁶⁹ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 421.

²⁷⁰ el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 313; Ğassan, *Tefsir*, 338.

²⁷¹ el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 313.

²⁷² et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 421.

²⁷³ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, V, 498.

²⁷⁴ İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 336; el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 313; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, V, 498.

²⁷⁵ el-Beğavî, *Me'âlim*, V, 313.

²⁷⁶ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, V, 498.

²⁷⁷ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XVIII, 421; İbn Kesîr, *Tefsir*, V, 336.

²⁷⁸ Zümer 39/22. أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلنَّفْسَانِ الْفَاسِقِينَ فُلُوبُهُمْ مِنْ دُكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

²⁷⁹ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 277-278; el-Beğavî, *Me'âlim*, VII, 114; Ğassan, *Tefsir*, 488; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 541-542.

Ayette geçen “**Allahtan bir nur üzere olmak ifadesi**” hidayet,²⁸⁰ “**kalbin Islama açılması**” ise müminin Allahın kitabında olana uyması ve ondaki yasaklardan uzak durması²⁸¹ şeklinde anlaşılmıştır.

Ayetten anlaşıldığına göre hakikat üzere olan kişi ile kalbi kaskatı ve hakikat-ten uzak olan kişi birbirinden farklıdır.²⁸² Allahın vahyini kabul eden gönüller açılır, huzur bulur, incelir ve duyarlı olur. Onlar, Rablerinden gelen ışık ile yürürler. Fakat Allahın uyarılarını dikkate almayanların gönülleri katılaştır. Dolayısıyla Allahın vahyini kabul edip huzur bulan ve onun ışığında yürüyen ile Allahın vahyini kabul etmeyip kalbi katılaştıran ve sapıklığın karanlıklarında kalan kişiler birbirinden farklıdır. Bu sebeple Allah'ı anmadıkları için kalpleri katılaştıranlara²⁸³ ve kalpleri Allah'ı anmaktan uzak olup O'ndan yüz çevirenlere²⁸⁴ “yazıklar olsun!” denilmektedir.

7. Acizliği sebebiyle kendisine “yazıklar olsun!” denilenler

Kur'an'ı Kerim'in bazı ayetlerinden anlaşıldığına göre insanoğlu, aciz kaldığı bazı durumlarda aciziyetini itiraf etmekte ve “yazıklar olsun!” diyerek kendisini kınamaktadır. Bu ayetlerin birisinde “**Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi. (katil kardeş) ‘Bana yazıklar olsun! Şu karga kadar bile olamadım ki kardeşimin cesedini gömeyim’ dedi ve pişman olanlardan oldu**”²⁸⁵ buyrulmaktadır.²⁸⁶

Ayetten ve sibakından anlaşıldığına göre Hz. Âdem'in bir oğlu olan Kâbil, diğer bir oğlu olan Hâbil'i öldürmüştür. Bu öldürme olayıyla ilgili olarak muhtelif sebepler söylenmişse de aslında bütün bunların özünde çekememezlik ve kıskançlık göze çarpmaktadır. Ayet, bu gibi sebeplerle insanın hem dünyasını hem de ahiretini nasıl mahvettiğini anlatmaktadır.²⁸⁷ Bu olayın ne ve nasıl olduğu meselesi, bizim

²⁸⁰ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 278.

²⁸¹ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 278.

²⁸² İbn Kesîr, *Tefsir*, VII, 93.

²⁸³ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 541.

²⁸⁴ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, XXI, 278.

²⁸⁵ Mâide 5/31. فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُورِي سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

²⁸⁶ Ayetin siyak ve sibakıyla birlikte tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, X, 224 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 81 vd.; el-Beğavî, *Me'âlim*, III, 44-46; es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, V, 275 vd.; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, II, 508-513.

²⁸⁷ Ayetten, kıskançlık yönü itibarıyla şu ders çıkarılabilir: İnsan nefsanî duygularına ve onlardan olan kıskançlığa boyun eğerse kardeşini bile öldürebilir. Ama bunun sonu dünyada insanı içten içe yakan vicdan azabı ve pişmanlık, ahirette ise ruh ve vücudunu yakan ateştir. Kıskanç kişilerin, kendilerine bakan gözü kördür. Dolayısıyla onlar, sahip oldukları nimetleri ve güzellikleri görmez. Hep başkalarında olanları görürler ve kinlenir dururlar. Bunun ilacı ise İslam'ı bütünü ile yaşamak ve nefsi terbiye etmektir. Böylece kişi sükûna, huzura kavuşur ve Allah'ın verdiği razı olur. Bkz. Komisyon, *Açıklamalı Meâl*, 110.

çalışmamızın kapsamı dışındadır. Dolayısıyla biz ayetin, sadece konumuzla ilgili kısmı üzerinde duracağız.

Ayet üzerinde düşünülürse, dünyada bir öldürme vakasının ilk kez yaşandığı söylenebilir.²⁸⁸ Kardeşini öldüren Kâbil, onun cesedini nasıl örteceğini bilmemektedir. O'nun bu işi düşündüğü sırada rivayetlere göre Allah tarafından gönderilen ve birbiriyle kavga eden iki kargadan birisi diğeri öldürmüş ve sonra da onu eştiği bir çukura koyarak gömmüştür.²⁸⁹ Sonuçta Kâbil, kardeşini toprağa gömmesi gerektiğini buradan anlamıştır.²⁹⁰

Bu ayetten anlaşıldığına göre ilk insanın, doğaya bakarak ondan medeniyet adına yavaş yavaş bir şeyler alıp öğrendiği düşünülebilir. Anlaşılan o ki, ilk insan ölünün gömülmesi gerektiğini bilmiyordu. Gömülmeyen bir cesedin ise, canlılara ve çevreye hem kokuşarak hem de mikroplar üreterek zarar vermesi söz konusudur. Dolayısıyla onu gömmeyi öğrenmek, insan ve çevre sağlığı açısından önemli bir aşamadır. Elbette ki burada karganın gelip öldürdüğü bir hayvanı onun karşısında gömmesi bir rastlantı değil, aksine insanın öğrenmesine yönelik olarak Allahın takdir ettiği bir işittir.²⁹¹

Ayetten anlaşıldığına göre Kâbil, bir karganın kendisine bilmediği bir şeyi öğretmesine şaşırılmış ve daha önce bunu düşünüp bulamadığı için kendisine “yazıklar olsun!” demiştir. Onun kendisine bunu demesinde elbette kardeşini öldürmesinden dolayı pişmanlığının etkisi vardır ama asıl O'nu şaşırtan, karga gibi bir kuştan öğreneceği bir şeyin olmasıdır. Dolayısıyla insan, çevresindeki Allahın yarattığı bütün varlıklara ibret gözüyle bakmasını bilmeli, acziyetinin farkında olmalı, gurura ve kibire kapılmamalı, diğer insanlardan ve canlılardan da öğreneceği bir şeyler olabileceğini unutmamalıdır.

İnsanın kendisine “yazıklar olsun!” demesiyle ilgili olarak bir başka ayette **“Nihayet sura üfürülecek. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkmışlar ve Rablerine doğru koşmaktadırlar. İşte o anda ‘Bize yazıklar olsun. Kabrimizden bizi kim kaldırdı? Bu, Rahman’ın vaat ettiğiidir ve peygamberler gerçekten doğru söylemişler’ derler”**²⁹² buyrulmaktadır.²⁹³

²⁸⁸ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 90; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, II, 512.

²⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 90; bu hususla ilgili olarak farklı rivayetler için bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 90; el-Beğavî, *Me‘âlim*, III, 44-46.

²⁹⁰ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 90; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, II, 512.

²⁹¹ Bkz. Ateş, *Çağdaş Tefsir*, II, 512.

²⁹² Yâsîn 36/51-52. وَنُفِّخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ (51) قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ

²⁹³ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi‘u l-Beyân*, XX, 530 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 581 vd.; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VII, 21; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 354 vd.

Ayette geçen الصور İsrâfil meleğinin üfleyeceği borazandır.²⁹⁴ Katâde'ye göre bu kelime sûrat kelimesinin çoğulu suverdir. Buna göre de anlam, “*ruhlar suretlere üflenince kabirlerden kalkıp rablerine koşarlar*” şeklindedir.²⁹⁵ Ayetteki bir diğer ifade olan الأجدات kabir anlamındaki cedes kelimesinin çoğulu,²⁹⁶ مَرَقِدِنَا diriliştin önceki uyku,²⁹⁷ iki sur arası,²⁹⁸ dünyada iken kaldırılıp diriltileceklerine inanmadıkları kabir²⁹⁹ ve sözü edilen zaman dilimi ise, kabirlerden kalkarak yeniden dirilişin gerçekleştiği andır.³⁰⁰

Ayette geçen “**Bu, Rahman’ın vaat ettiği ve peygamberler gerçekten doğru söylemişler**” sözünün meleklerin,³⁰¹ müminlerin,³⁰² hidayet ehlinin³⁰³ sözü olduğu rivayet edildiği gibi bu sözün dalalet ehlinin³⁰⁴ ve kâfirlerin³⁰⁵ sözü olduğu da rivayet edilmektedir. Taberî ve İbn Kesir bunun, müminlerin sözü olduğuna dair görüşü tercih ederler ve onu doğru bulurlar.³⁰⁶ Bize göre bu sözün, kendilerine “yazıklar olsun!” diyen ve yeniden dirilişe inanmayan kâfirlere ait olması, ayetin bağlamına daha uygundur.

Ayetteki mana, “bu dirilişimizden dolayı yazık bize, vah bize!” şeklindedir.³⁰⁷ Dolayısıyla yeniden dirilişe inanmayan ve bunu hiç beklemeyen kâfirler, bir anda mezarlarından kaldırılıp Rablerine doğru koşmaya başladıkları sırada,³⁰⁸ inkâr edip yalanladıkları yeniden dirilişi bizzat gördükleri anda³⁰⁹ kendi güçlerine göre imkânsız görünen ve aciz kaldıkları bu işe gücü yetenin ve kendilerini mezardan kaldıranın kim olduğunu sorarak “yazıklar olsun bize!” diyeceklerdir ama artık işi geçmişir.

²⁹⁴ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 355.

²⁹⁵ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 531.

²⁹⁶ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 531; el-Beğavî, *Me’âlim*, VII, 21; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 355.

²⁹⁷ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 532; İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 581.

²⁹⁸ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 532.

²⁹⁹ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 581; Ğassan, *Tefsir*, 468.

³⁰⁰ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 581; el-Beğavî, *Me’âlim*, VII, 21; Ğassan, *Tefsir*, 468.

³⁰¹ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 582; el-Beğavî, *Me’âlim*, VII, 21.

³⁰² et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 533; İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 581; el-Beğavî, *Me’âlim*, VII, 21.

³⁰³ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 533.

³⁰⁴ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 532.

³⁰⁵ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XX, 532, 533.

³⁰⁶ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 582.

³⁰⁷ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 355.

³⁰⁸ Bu meyandaki bir diğer ayet için bkz. Meâric 70/43. يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصْبٍ يُؤْفِضُونَ

³⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 581; Ğassan, *Tefsir*, 468.

Bir başka ayette ise “**Vay bana! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiya-
yken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi**”³¹⁰ buyrul-
maktadır.³¹¹

Ayette geçen sözü söyleyen kişi Hz. İbrahim’in eşi Sâre’dir.³¹² O sırada Sâre’nin doksan,³¹³ doksan dokuz³¹⁴ ve Hz. İbrahim’in de yüz,³¹⁵ yüz on,³¹⁶ yüz yirmi³¹⁷ yaşında olduğuna dair rivayetler vardır. O’nun şaşkınlığı, kadın ve erkeğin çoluk çocuk sahibi olamayacağı ileri bir yaş sebebiyledir.³¹⁸

Ayetten ve bağlamından³¹⁹ anlaşıldığına göre Allah, meleklerini Hz. İbra-
him’e göndermiştir. İbrahim peygamber onları misafir zanner ve önlerine kızart-
ılmış buzağı koyarak yemek ikram eder. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce
de onlardan korkmaya başlar. Çünkü eve gelen kişinin, önüne konan yemekten ye-
memesi genellikle düşmanlık anlamında yorumlanır.³²⁰ Hz. İbrahim’in tasası, muh-
temelen yemeğini yemediğini gördüğü bu kişilerin acaba bir kötülük için mi geldi-
ğini düşünmüş olmasından kaynaklanmaktadır. İbrahim peygamberin kaygılandığını
gören melekler, O’na korkmamasını ve Lut kavmini helak etmek için gönderildikle-
rini söylerler.³²¹

Bu sırada melekler, misafirlerinin karşısında güler yüzüyle ayakta duran ihtiya-
yar eşi İshak adında bir çocuğunun olacağı müjdesini verirler. Bu haber üzerine
İbrahim peygamberin eşi, kendisinin ihtiyar bir kadın ve kocasının da yaşlı bir kişi
olduğunu söyleyerek bu yaşları ve halleri itibarıyla çocuk sahibi olacakları müjdesi-
ne şaşırır kalır.³²² Fakat melekler bu evin Allahın rahmet ve bereketine mazhar oldu-
ğunu, Allahın işine şaşmamaları gerektiğini ve O’nun dilediğini yapabileceğini ifade
ederek onları çocuklarının olacağına inandırırılar.³²³

³¹⁰ Hûd 11/72. قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

³¹¹ Ayetin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XX, 530 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, IV, 332 vd.;
el-Beğavî, *Me ‘âlim*, IV, 189-190;

³¹² et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XV, 398; Ğassan, *Tefsir*, 236.

³¹³ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XV, 398; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, IV, 189.

³¹⁴ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XV, 398; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, IV, 189.

³¹⁵ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XV, 398; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, IV, 189.

³¹⁶ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XV, 398.

³¹⁷ el-Beğavî, *Me ‘âlim*, IV, 189.

³¹⁸ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XV, 398.

³¹⁹ Bkz. Hûd 11/69-71. وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامًا فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ خَنِينٍ (69) فَلَمَّا
رَأَى أَبْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكَرَهُمْ وَأُوجِسَ مِنْهُمْ خَيْفَةً قَالُوا لَا تَحْزَنْ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطِ (70) وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَجَّكَتْ
فَنَبَّشْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (71)

³²⁰ Bkz. Ateş, *ağdaş Tefsir*, IV, 320.

³²¹ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, IV, 332 vd.; Ateş, *ağdaş Tefsir*, IV, 320.

³²² Bkz. İbn Kesîr, *Tefsir*, IV, 334; Ateş, *ağdaş Tefsir*, IV, 320.

³²³ Bkz. Ateş, *ağdaş Tefsir*, IV, 320.

Bu ayette İbrahim peygamberin eşinin normal şartlarda imkânsız gibi görüp gücünün yetmemesi, aciz kalması ve alışık olmaması sebebiyle “vay halime!” diyeerek şaşkınlığını ifade ettiğini görüyoruz. Buradaki “vay halime!” ifadesi bize göre diğerlerinden farklı olarak alışık olunmayan bir durum karşısındaki şaşkınlığı³²⁴ anlatmaktadır. Yoksa buradaki kullanım, o kişinin sonunun iyi olmadığı ve kaybedenlerden olduğu anlamında bir inkâr veya pişmanlık sebebiyle söylenmiş bir söz değildir.

8. Karun gibi malı ve parası olsun isteyenler

Kur'an'ı Kerim'de kendilerine “yazıklar olsun!” denilenlerden birisi de “**Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar ‘keşke Karun’a verilen benzeri bizde de olsaydı, doğrusu o çok şanslı’ dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlar için Allahın mükâfatı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir**”³²⁵ ayetinden³²⁶ anlaşıldığına göre Karun gibi zenginlik içinde olmayı isteyenlerdir.

Zenginliği dillere destan olan Karun bir defasında kavminin huzuruna eyeri altından bir katır üzerinde, her birisi gösterişli elbiseler giymiş pek çok atlı ve yüzlerce cariyesiyle birlikte çıkmıştır.³²⁷ Binelerinden giyeceklerine ve hizmetçilerine varana kadar bütün cazibesi ile kavminin huzuruna çıktığı bu sırada, dünya hayatını tercih edip ona imrenenler, onda olan bu zenginliklerin kendilerinde de olmasını arzu etmişlerdir. Bunu duyan ilim ehli ise, Allahın mümin kullara ahirette vereceği mükâfatın, onların bu istediklerinden daha hayırlı olduğunu söylemişlerdir.³²⁸

Kur'an'ı Kerim'de bu ayetler ile onların siyak ve sibakında dünya malının geçiciliğini anlatmak için Karun kıssasından bahsedilmiştir. Bu kıssa ile ilgili ayetlerden anlaşıldığına göre Karun, anahtarlarını güçlü bir topluluğun taşıyamayacağı kadar fazla hazineye sahip olan bir zengindir. Servetine güvenerek gururlanıp kibirlenmiş, başkalarına değer vermemiş, haksızlık yapmış ve bütün bunların sonunda Allah O'nu sahip olduğu servetiyle birlikte yerin dibine geçirmiştir. Allah ahiret

³²⁴ Bu ifade Arapçada hem şaşkınlık ve hem de inkâr durumunda kullanılmaktadır. Bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XV, 398. Buradaki kullanımı şaşkınlık durumuyla ilgilidir. Bkz. el-Beğavî, *Me'âlim*, IV, 189.

³²⁵ Kasas 28/79-80. فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَكُوْ حَظٌّ عَظِيمٌ (79) وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ نَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَاقَاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ

³²⁶ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XIX, 627 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 255; el-Beğavî, *Me'âlim*, VI, 222 vd.; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 524-525; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VI, 463 vd.

³²⁷ el-Beğavî, *Me'âlim*, VI, 222; Ğassan, *Tefsir*, 416; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 525.

³²⁸ İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 255.

yurdunu, bu dünyada zorbalık, haksızlık, bozgunculuk yapmayan ve b b rlenmeyenlere verir. Ahirete iyilikle gelenler, Allahın lütfunun bir sonucu olarak onların kat kat fazlasını orada bulurlar. Kötülükle gelenler ise, Allahın adaletinin gereği olarak sadece kötülüklerinin karşılığını görürler.

K run kıssasından alınacak öğütler şunlardır:³²⁹

1. Allah gururlanıp böbürlenen ve şımaran insanları sevmez.
2. Servet sahipleri malı ve m lk  verenin Allah olduğunu bilmelidirler. Allaha karşı geldiklerinde veya gurura kibire kapıldıklarında Allahın vermiş olduğu bu serveti ellerinden alabileceğini unutmamalıdır.
3. Müminler; sahip olduğu mala ve paraya güvenerek yoldan çıkıp sapmış, nefsinin emrine amade olmuş, gurur ve kibir içinde ne yaptığını bile bilmeyen, dini ni ve Rabbini unutmış zenginlere  zenmemelidirler. Zenginlik sahibi olmayanlar, içinde buldukları bu duruma ş kretmeliler, şükrü ödenen az malın şükrü ödenmeyen çok maldan daha hayırlı olduğunu d ş nmeliler ve ellerinde olan helal kazançla yetinmeyi bilmelidirler.
4. İlim sahibi kimseler toplumu aydınlatmalı, refah ve zenginlik sarhoşluğu içinde olanları kendilerine gelip Allahın yoluna girmeleri konusunda uyarmalı, sahip olunan mal ve paranın nereden kazanılıp nereye harcandığının hesabının sorulacağını hatırlatmalıdır.
5. Allah, kendisini unutup hak yoldan çıktığı ve b b rlendiği için çok zengin olan Karun'u servetiyle birlikte helak etmiştir. Öyleyse insan, dünyadaki varlığın geçici olduğunu, geçici olan bu varlığa güvenip yaratanı unutmamanın kişinin mahvolmasına sebep olacağını bilmeli ve Allahın yolundan ayrılmamalıdır.
6. Allah'ı ve ahireti unutup dünya malı ve zevkine talip olup sadece buna çalışan kişilere Kur'an'ı Kerim'de "yazıklar olsun!" denilmekte ve bunlar ağır bir şekilde kınanmaktadır.

9. Azgınlık ve taşkınlık içinde olanlar

Kur'an'ı Kerim'de "**Nihayet şöyle dediler: Yazıklar olsun bize! Biz gerçekten azgın kişilermişiz**"³³⁰ ayetinden³³¹ anlaşıldığına göre azgınlık ve taşkınlık içinde olup şükretmeyen ve ilahi iradeyi dikkate almayanlara "yazıklar olsun!" denilmiştir.

Ayetteki *إِنَّا كُنَّا طٰٰغِيْنَ* ifadesi biz zalimlermişiz,³³² haddi aşanlarımışız,³³³ zor-baymışız,³³⁴ şeklinde anlaşılmıştır.

³²⁹ Bu hususta bkz. Ateş, * ağdaş Tefsir*, VI, 465.

³³⁰ Kalem 68/31. *قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طٰٰغِيْنَ*

³³¹ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taber , *C mi'u'l-Bey n*, XXIII, 551; İbn Kes r, *Tefsir*, VIII, 197; el-Beğav , *Me' lim*, VIII, 197; Ateş, * ağdaş Tefsir*, X, 14-15.

³³² İbn Kes r, *Tefsir*, VIII, 197.

³³³ İbn Kes r, *Tefsir*, VIII, 197.

³³⁴ İbn Kes r, *Tefsir*, VIII, 197.

Öncesindeki ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde bu ayetten çıkarılacak netice şudur:

Malı, mülkü, evladı ve taraftarlarıyla övünen ve peygamberin davetine karşı çıkan kişiler bilmelidirler ki onlar, kendilerine verilen bu varlıklarla imtihan edilmektedirler. Allahın nimetlerine nankörlük edenler, bir gün o nimetlerden mahrum bırakılabilirler. Ayetlerde sözü edilen bahçe sahipleri, nankörlükleri sebebiyle ellerindeki nimetleri kaybetmişlerdir. Çünkü nankörlerin cezası, sahip oldukları o nimetlerden mahrum edilmektir. Allah, şükredenlerin nimetlerini artırır ve nankörlük edenlerin de ellerindeki nimeti çeker alır. Allahın bu yasası, ayetlerde bahçe sahipleri örneğiyle anlatılmaktadır.

Peygamberin getirdiklerine inanmayan ve nimetlerin kıymetini bilmeyen Mekke müşrikleri, aynen şu bahçe sahibine benzerler: Onlar, her çeşit meyvenin bulunduğu bahçelerindeki ürünleri sabah olunca toplayacakları hususunda birbirleriyle konuşup anlaşır. “Allah izin verirse sabahleyin bahçeyi devşirelim” demezler de sanki her şey kendi ellerindeymiş, dilediklerini yapabilirlermiş gibi mutlaka bahçelerini devşireceklerini söylerler ve fakirlere de hiçbir şey vermemeye yemin ederler. Fakat geceleyin bir afet bahçeyi vurup kavurur ve orada hiçbir şey kalmaz.

Sabahleyin kalkan bahçe sahipleri birbiriyle buluşurlar ve kimse bir şey ummasın diye bahçeyi devşireceklerini fısıltı ile konuşurlar. Bahçelerine hasat için vardıklarında bahçenin yolunu şaşırduklarını, yanlış bahçeye geldiklerini ve buranın kendi bahçeleri olmadığını zannederler. Ama sonunda anlarlar ki orası kendi bahçeleridir ve içindeki ürünler Allahın afeti sonucu yok olmuştur. Onların içinde akıllı başında olan ve doğruyu öğütleyen birisi diğerlerini ikaz ederek “ben size Allah’ı tesbih etmeli, O’nun verdiği nimetlere şükretmelisiniz dememiş miydim” der ve bütün bu zararların, Allaha şükretmemeleri yüzünden meydana geldiğini söyler. İşte bu sırada akılları başlarına gelen bahçe sahipleri “Rabbimizi tesbih ederiz, O’nun şanı yücedir, biz haksızlık yapmışız” diyerek kusurlarını itiraf ederler. Ardından hepsi birbirini suçlar; taşkınlık yaptıklarını, yoldan çıktıklarını kabul ederek “yazıklar olsun bize!” derler ve kendilerini kınarlar.

Görüldüğü gibi sahip olunan her türlü nimeti veren Allaha şükretmemek, bu nimetlerin kadrini bilmemek ve atılacak her adımda “Allah izin verirse” veya benzeri ifadeler kullanmamak suretiyle ilahi iradeyi dikkate almamak, kişinin kaybedenlerden olmasına ve “yazıklar olsun!” denilerek kınanmasına sebep olmaktadır.

10. Ölçü ve tartıda hile yapanlar

“İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun!”³³⁵ ayetinden³³⁶ anla-

³³⁵ وَيَكْفُرُوا بِالْمُقَدَّاتِ (1) الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (2) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وُزَنُوا لَهُمْ يُخْسِرُونَ. Mutaffifin 83/1-3.

şıldığına göre Kur'an'ı Kerim'de ölçü ve tartıda hile yapanlara "yazıklar olsun!" denilmiştir.³³⁷

Mutaffifin kelimesinin geldiği kök olan ta'fif kelimesi³³⁸ lügatte az bir şey demektir.³³⁹ Aynı kökten olan tufaf veya tufafe ise dolmaya yakın olan durum,³⁴⁰ ölçüdeki doluluğun biraz fazlası³⁴¹ gibi iki zıt anlama gelmektedir.

Mutaffifin kelimesinin kendisinden türetildiği tattfif mastarı ise ölçüyü tam yapmayıp fazla almak,³⁴² ölçüde noksanlık yapmak,³⁴³ leği ucuna kadar doldurmamak,³⁴⁴ noksan yapmak,³⁴⁵ ölçü ve tartıda eksiklik yapmak³⁴⁶ demektir.

- ³³⁶ Ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taber, *Cmi'u'l-Beyn*, XXIV, 277 vd.; İbn Kesr, *Tefsir*, VIII, 346 vd.; el-Beğav, *Me'lim*, VIII, 358; el-Beğav, *Me'lim*, VIII, 358 vd.; el-Als, *Rhu'l-Me'ni*, XXX, 68 vd.; el-Biki, *Nazmü'd-Dürer*, XXI, 311 vd.; Eb Hayyn, *el-Bahru'l-Muht*, VIII, 430 vd.; el-Herer, *er-Ravh ve'r-Reyhn*, XXXI, 216 vd.; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsru's-Sahh*, IV, 604 vd.; İbn 'dil, *el-Lbb*, XX, 205 vd.; İbn 'şr, *et-Tahrr ve't-Tenvr*, XXX, 189 vd.; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecz*, 1956; İbn Eb Zemaneyn, Eb Abdillah Muhammed b. Abdillah (v. 399/1008), *Tefsru'l-Kur'ni'l-Azz*, I-V, Khire 2002, V, 105 vd.; İbnü'l-Cevz, *Zd'l-Mesr*, IX, 51 vd.; el-Ksm, *Mehsin't-Te'vl*, XVI, 6092 vd.; el-Kurtub, *el-Cmi'*, XXII, 128 vd.; es-Semn el Haleb, Ahmet b. Yusuf (v. 756/1355), *ed-Dürrü'l-Mesn F Ulmi'l-Kitbi'l-Meknn*, Dru'l-Kalem, I-XI, Dimeşk ts., X, 715 vd.; eş-Őenkt, *Edvu'l-Beyn*, IX, 91 vd.; ez-Zeccc, Eb İşhak İbrahim İbnü's-Seriyy (v. 311/923), *Me'ni'l-Kur'n ve İ'rbh*, leml'l-Kütüb, I-V, Beyrut 1988, V, 297 vd.; Ateş, *ağdaş Tefsir*, X, 366-368; Elmall, *Hak Dini*, VIII, 5648 vd. .
- ³³⁷ ölçü ve tartıda hile yapılmamasını emreden diğer bazı ayetler için bkz. İsr 17/35. وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا
Enfl 6/152. وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تَكْلَفْ نَفْسًا وَلَا
وَسَعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَيَعِزُّ اللَّهُ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُرُونَ
Rahman 55/9. وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ
- ³³⁸ el-Cevher, *es-Shah*, IV, 1395; et-Taber, *Cmi'u'l-Beyn*, XXIV, 277; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecz*, 1956; el-Kurtub, *el-Cmi'*, XXII, 130; eş-Őenkt, *Edvu'l-Beyn*, IX, 91.
- ³³⁹ el-Hall, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 406; el-Cevher, *es-Shah*, IV, 1395; el-Ezher, *Tehzb*, XIII, 301; İbn Fris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyya el-Luğav (v. 395/1005), *Mu'cem Mekaysi'l-Luğa*, Dru'l-Fikr, I-VI, Byy. ts., III, 405.
- ³⁴⁰ el-Cevher, *es-Shah*, IV, 1395; el-Ezher, *Tehzb*, XIII, 300; İbn Düreyd, Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezd el-Basr (v. 321/933), *Kitabü Cemherati'l-Luğa*, I-III, Beyrut-1987, II, 150; İbn Manzr, Ebu Fazl Cemalddin b. Mkerrem (v. 711/1311), *Lisn'l-Arabi'l-Muht*, (Tahk: Abdullah Ali el-Kebr-Muhammed Ahmed Hasbullah-Hşim Muhammed şzil, Dru'l-Merif, I-VI, Kahire, ts., IV, 2680.
- ³⁴¹ el-Hall, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 406; el-Cevher, *es-Shah*, IV, 1395; el-Ezher, *Tehzb*, XIII, 300; İbn Fris, *el-Luğa*, III, 405.
- ³⁴² el-Hall, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 406.

Buna göre mutaffifin, ölçüyü kötü yapıp hakkıyla ölçmeyen,³⁴⁷ ölçtüğünde veya tarttığında insanların hakkı olanı alıkoyup noksanlık yapan,³⁴⁸ ölçüyü tam yapmayan,³⁴⁹ ölçü ve tartıda neredeyse çalan kimse³⁵⁰ demektir.

Surenin Mekke'de³⁵¹, Medine'de,³⁵² Mekke ile Medine arasında³⁵³ indirildiği ve bu ayetlerin Mekke müşrikleri hakkında indiği söylenmiştir.³⁵⁴

Rivayete göre Medine'de yaşayan Ebû Cüheyne adında birisinin iki tane terazisi vardır. Bu terazilerden birisi büyük ölçekli ve diğeri de küçük ölçeklidir. Bu kişi ziraat, hububat ve meyve sahiplerinden alacağı zaman büyük ölçekli olanla almakta fakat insanlara bir şey satacağı zaman da küçük ölçekli olanı kullanmaktadır.³⁵⁵ İşte ayetteki şiddetli tehdit, bu ve benzeri insanlar içindir.³⁵⁶

- ³⁴³ el-Cevherî, *es-Sıhah*, IV, 1395; İbn Düreyd, *el-Luğa*, II, 150; Esed, Muhammed (v. 1413/1992), *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, (Çev.: Cahit Koçtak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 1999, 1246; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5648.
- ³⁴⁴ el-Cevherî, *es-Sıhah*, IV, 1395; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2681.
- ³⁴⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 430; el-Herefî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 216; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 189; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 1956; eş-Şenkîti, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 91.
- ³⁴⁶ İbn Fâris, *el-Luğa*, III, 405; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2681; et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 277; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 346; el-Herefî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 216; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 189; eş-Şenkîti, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 91.
- ³⁴⁷ el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 300.
- ³⁴⁸ el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 300; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2680; et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 277; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 358; el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, XXI, 311; Ğassan, *Tefsir*, 637; el-Herefî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 216; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 205; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 1956; İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsir*, V, 105; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 129; es-Semîn el Halebî, *ed-Dürü'l-Mesûn*, X, 715; ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, V, 297; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-Vecîz*, 589.
- ³⁴⁹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 52; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-Vecîz*, 589.
- ³⁵⁰ el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 300; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 52; ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, V, 297.
- ³⁵¹ el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, XXX, 67; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 431; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 51; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 128.
- ³⁵² el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, XXX, 67; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 431; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 51; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 128.
- ³⁵³ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 51; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 128.
- ³⁵⁴ İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsir*, V, 105.
- ³⁵⁵ el-Herefî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 217; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 190; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 52; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 129; eş-Şenkîti, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 91.
- ³⁵⁶ el-Herefî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 217; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 52; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 129; eş-Şenkîti, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 91.

Bir başka rivayete göre ise, o sıralarda Medine'deki ticaret ehlinin ölçü ve tartıda çok hile yapmaktadır fakat bu ayetlerin nüzulünden sonra durumlarını düzeltmişlerdir.³⁵⁷

Kur'an'ı Kerim'de "yazıklar olsun!" ifadesiyle başlayan iki sureden birisi olan bu surede Hz. Muhammet dönemindeki ticaretle uğraşanların ticaret anlayışına işaret edilmektedir. Bazı rivayetlerden de anlaşıldığına göre o dönemde ticaretle uğraşanlar eksik ölçüp tartarak hile yapıyorlar ve insanları aldatıyorlardı. Fakat bu durum, sadece o dönemin tacirlerine ait bir şey olarak düşünülmemelidir. Çünkü insanın olduğu her bir yerde aynı hilelere başvuranlar geçmişte olduğu gibi bugünlerde de vardır ve yarınlarda da olabilecektir.

İşte ayetlerde ticarete dürüst olmanın, doğru ölçüp biçmenin ve insanları aldatmamanın toplum huzuru ve düzeni açısından önemi dile getirilmekte ve aksi davranışların Allahın gazabına sebep olacağı belirtilmektedir. Tabi ki insanı böyle hilelerden koruyacak olan en önemli faktör ahiret inancıdır. Ahirete, hesaba, ceza ve mükâfata kesin olarak inananlar elbette ki asla aldatmazlar ve buna teşebbüs bile etmezler. Ama ahirete inanmayanlar, bunun gibi hileleri yapmakta bir sakınca görmezler.³⁵⁸

Ayetlerden anlaşıldığına göre kendileri insanlardan bir şey alırken ölçüyü tam yapan fakat insanlara bir şeyler ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara "yazıklar olsun!" denilmekte ve böyle davrananların sonunun iyi olmayacağı açıkça ifade edilmektedir. Ayetin devamında böyle kişilere "**onlar o büyük gün için tek-rar dirileceklerini sanmıyorlar mı**"³⁵⁹ diye sorulmakta ve bunun gibi hileleri ahirete inanan insanın yapamayacağına vurgu yapılmaktadır.

11. Arkadan çekiştiren ve alay edenler

Kur'an'ı Kerim'de "**Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi adet eden herkesin vay haline! O, mal toplar, onu sayar durur ve malının, kendisini ebedi kılacağını zanner**"³⁶⁰ ayetlerinden³⁶¹ anlaşıldığına göre kendilerine "yazıklar olsun!" denilen bir başka grup insan da arkadan çekiştirip alay eden kimselerdir.

³⁵⁷ İbn Mâce, Kitabu't-Ticare, 35; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 346; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 358; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 67; el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXI, 216; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 206; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 190; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 52; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XXII, 129; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-Vecîz*, 589.

³⁵⁸ Bkz. Ateş, *Çağdaş Tefsir*, X, 367-368.

³⁵⁹ Mutaffifin 83/4-5. أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ (4) لِيَوْمٍ عَظِيمٍ

³⁶⁰ Hümeze 104/1-3. وَيَلُّ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ (1) الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ (2) يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدُهُ

³⁶¹ Bu ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 595 vd.; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 481 vd.; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526 vd.; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 229 vd.; el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, XXII, 243 vd.; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 574 vd.; el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312 vd.; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru's-Sahîh*, IV, 669; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*,

Ayetteki hümeze kelimesinin geldiği kök olan hemz fiili göz ya da kaş ile işaretle ederek³⁶² çekiştirmek,³⁶³ sıkıştırıp baskı yapmak,³⁶⁴ defetmek,³⁶⁵ vurmak,³⁶⁶ kırmak,³⁶⁷ dürtmek,³⁶⁸ yere çalmak,³⁶⁹ âdet edinip o işi çok yapan anlamında bir mübalağa kelimesidir.³⁷⁰ Çünkü fiale kalıbı bir şeyi çok yapıp o işi alışkanlık haline getirmeyi ifade eder.³⁷¹

İnsanların şahsiyet ve namuslarına dil uzatmak, onlarla alay ederek onları incitmeye de istiare yoluyla hemz denilmiştir.³⁷²

Hümeze kelimesi ise birisini arkasından³⁷³ çok ayıplayan,³⁷⁴ gıybet eden,³⁷⁵ gıybet etmenin tabiatına yerleşip bir huy halini aldığı kişi,³⁷⁶ birisini arkasından³⁷⁷ veya yüzüne karşı³⁷⁸ ayıplayan, yanında oturan kimseyi gözünü eğerek kötileyen,³⁷⁹

XX, 488 vd.; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535 vd.; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2003 vd.; İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsîr*, V, 162; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226 vd.; el-Kâsîmî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, XVI, 6254; el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, I-XXX, Byy. 1946, XXX, 237; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 92; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 91-92; es-Semîn el Halebî, *ed-Dürrü'l-Mesûn*, XI, 105 vd.; eş-Şenkîfî, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 513 vd.; Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88-90; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-Vecîz*, 603; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6086 vd.

³⁶² el-Cevherî, *es-Sıhah*, II, 902.

³⁶³ Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88.

³⁶⁴ el-Cevherî, *es-Sıhah*, II, 902.

³⁶⁵ el-Cevherî, *es-Sıhah*, II, 902; el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 221; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 4698.

³⁶⁶ el-Cevherî, *es-Sıhah*, II, 902; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 4698.

³⁶⁷ er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 91; Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88.

³⁶⁸ Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88.

³⁶⁹ Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88.

³⁷⁰ es-Semîn el Halebî, *ed-Dürrü'l-Mesûn*, XI, 105; Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88.

³⁷¹ el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 314; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535.

³⁷² Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88.

³⁷³ el-Halîl, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 372; el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 221; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 4698.

³⁷⁴ el-Halîl, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 372; el-Cevherî, *es-Sıhah*, II, 902; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 4698.

³⁷⁵ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 595; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2003; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 91; Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6088.

³⁷⁶ el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, XXII, 243.

³⁷⁷ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312-313.

³⁷⁸ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312-313; İbn ‘Âdil, *el-Lübâb*, XX, 489; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, XXX, 237; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6088.

³⁷⁹ Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 88.

birisine alenen küfreden,³⁸⁰ din kardeşinin gıybetini yapıp onu kınayan,³⁸¹ insanların etlerini yiyen,³⁸² birisi hakkında kötü konuşan,³⁸³ sözle iğneleyen,³⁸⁴ insanlar hakkında ayıp ve kusur bulan,³⁸⁵ birisinin namus ve haysiyetiyle oynayıp insanları incitmeyi, kötüleyip kınamayı âdet edinmiş koğucu kimse,³⁸⁶ birisinin yüzüne karşı iğneleyici ve alaycı konuşan,³⁸⁷ dilini,³⁸⁸ elini³⁸⁹ ve gözünü³⁹⁰ kullanarak alaycı ve iğneleyici olan,³⁹¹ insanların soyları hakkında ayıp ve kusur bulan,³⁹² insanları yüzüne karşı ayıplayan ve bunu adet haline getiren kiři³⁹³ demektir.

Lümeze kelimesinin geldiği kök olan lemez kelimesi ise ayıplamak,³⁹⁴ göz vb. ile işaret etmek,³⁹⁵ vurmak,³⁹⁶ defetmek,³⁹⁷ birisini yüzüne karşı gizlice konuşarak ağzıyla ayıplamak,³⁹⁸ insanlara kulp takmak, kaş göz işaretleriyle birini başkalarına göstererek hakir görmek,³⁹⁹ birisini arkasından kötülemek ve dil ile çekiştirmek,⁴⁰⁰ ayıplayıp kusur bulmak⁴⁰¹ anlamlarına gelmektedir.

³⁸⁰ el-Bikâi, *Nazmü'd-Dürer*, XXII, 243.

³⁸¹ Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 574; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

³⁸² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 4698; et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 596; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 481; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru's-Sahîh*, IV, 669; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2003.

³⁸³ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 596; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2003.

³⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 481; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2003.

³⁸⁵ ez-Zebîdî, Muhammed Murtağâ el-Huseynî el-Vâsitî (v. 1205/1790), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XXXX, 2. Baskı, Kuveyt 1987, XV, 322; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 230; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227;

³⁸⁶ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

³⁸⁷ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 596; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 481; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227; er-Râzî, *Tefsir*, XXXII, 92.

³⁸⁸ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 228.

³⁸⁹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 597; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 481; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 228; er-Râzî, *Tefsir*, XXXII, 91.

³⁹⁰ İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 481; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227.

³⁹¹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 597; İbn Kesîr, *Tefsir*, VIII, 481.

³⁹² İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 489.

³⁹³ Ğassan, *Tefsir*, 656.

³⁹⁴ el-Cevherî, *es-Sihah*, II, 895; İbn Fâris, *el-Luğa*, III, 405; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XV, 321.

³⁹⁵ el-Cevherî, *es-Sihah*, II, 895.

³⁹⁶ el-Cevherî, *es-Sihah*, II, 895; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XV, 321.

³⁹⁷ el-Cevherî, *es-Sihah*, II, 895; el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 221; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XV, 322.

³⁹⁸ el-Halîl, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 372; el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 220; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XV, 321.

³⁹⁹ el-Bikâi, *Nazmü'd-Dürer*, XXII, 243; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

⁴⁰⁰ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

⁴⁰¹ er-Râzî, *Tefsir*, XXXII, 91.

Lümeze kelimesi ise birisini çok ayıplayan,⁴⁰² kulp takıp taşıyan,⁴⁰³ birisini arkasından⁴⁰⁴ veya yüzüne karşı⁴⁰⁵ ya da gizlice⁴⁰⁶ ayıplayan,⁴⁰⁷ birisi hakkında kötü konuşan,⁴⁰⁸ fiilleri ile iğneleyen,⁴⁰⁹ insanların etlerini yiyen,⁴¹⁰ birisinin arkasından iğneleyici ve alaycı konuşan,⁴¹¹ dilini,⁴¹² elini⁴¹³ ve gözünü⁴¹⁴ kullanarak alaycı ve iğneleyici olan, insanların soyları hakkında ayıp ve kusur bulan⁴¹⁵ kişi demektir.

Hümeze ve lümezenin ikisine birden dedikoducu,⁴¹⁶ söz götürüp getirerek insanları birbirine katan⁴¹⁷ ve insanlara kötü sıfatlar takan⁴¹⁸ kişi anlamları da verilmiştir.

Medenî olduğu⁴¹⁹ söylenmişse de genel kabule göre Mekki olan⁴²⁰ bu surenin insanların ve özellikle Hz. Peygamberin gıybetini yapan⁴²¹ Ahnes b. Şüreyk,⁴²² pey-

⁴⁰² el-Halîl, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 372; el-Cevherî, *es-Sihah*, II, 895; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 4699; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6088.

⁴⁰³ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

⁴⁰⁴ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 489; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, XXX, 237; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6088.

⁴⁰⁵ el-Halîl, *Kitabü'l-Ayn*, VII, 372; el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 221; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 4699; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 228.

⁴⁰⁶ el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, XXII, 243-244.

⁴⁰⁷ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 595; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru's-Sahîh*, IV, 669; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 91.

⁴⁰⁸ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 595, 596.

⁴⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 481.

⁴¹⁰ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 596.

⁴¹¹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 596; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 481; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 92.

⁴¹² et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 597; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 481; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 228; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 91-92.

⁴¹³ İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 489.

⁴¹⁴ İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 489; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 228; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6088.

⁴¹⁵ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XV, 322; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 230; el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 313; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

⁴¹⁶ el-Ezherî, *Tehzîb*, XIII, 221; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 228; el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312; el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, XVI, 6254; eş-Şenkîfî, *Edvâü'l-Beyân*, IX, 515; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

⁴¹⁷ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

⁴¹⁸ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 88.

⁴¹⁹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226.

⁴²⁰ el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XXX, 229; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VIII, 509; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2003; İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsîr*, V, 162; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226.

⁴²¹ el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312.

gamberin arkasından gıybetini yapıp yüzüne karşı da O'nu ayıplayan⁴²³ Velid b. Muğîre,⁴²⁴ Cemil b. Ma'mer,⁴²⁵ Ümeyye b. Halef,⁴²⁶ Übeyy b. Halef,⁴²⁷ Âs b. Vâil⁴²⁸ gibi insanlar⁴²⁹ ve müşriklerden bir grup⁴³⁰ hakkında indiğı söylenmiştir. Bu ayetlerin, söz konusu özellikleri taşıyan bütün herkes hakkında yani bir şahıs değil de genel olarak indirildiğı de ifade edilmiştir⁴³¹ ki bize göre de bu görüş daha isabetlidir.

Buna göre insanları çekiştiren, onların kişilikleriyle alay eden, onlara kulp takan, mal yığıp o malı sayıp duran,⁴³² o malların eksilmemesi ve sürekli artması için çalışan, malı arttıka hırsı da artarak o malları daha da çoğaltmak isteyen ve onları hayır yolunda harcamayan insanların bu tutum ve davranışları şiddetle kınanmaktadır.⁴³³

Ayetlerin devamından anlaşıldığına göre kendilerine “yazıklar olsun!” denilen bu kişiler, mal toplayıp onları sayar dururlar ve bu mallarını Allah yolunda infak

⁴²² Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 574; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 509; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 91.

⁴²³ el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312.

⁴²⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 509; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 574; el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226.

⁴²⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 509; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226; Bu isim bazı kaynaklarda Cemil b. Amir olarak da geçmektedir. (Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226).

⁴²⁶ Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 574; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 509; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 91.

⁴²⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226.

⁴²⁸ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 226.

⁴²⁹ el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 574; el-Hererî, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 312;

⁴³⁰ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535.

⁴³¹ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 509; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 526; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, V, 574; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 490; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 535; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*; IX, 227.

⁴³² Mal toplayıp sayması, miras bırakacağı çocuklarına mal hazırlaması diye de anlaşılmıştır. Bkz. ed-Dahhâk, (v. 105/723), *Tefsîru'd-Dahhâk*, Dâru's-Selâm, I-II, Kâhire 1999, II, 986.

⁴³³ Muhammed Esed, surenin 2. ve 3. ayetlerinde anlatılan olumsuz davranışların ilk ayette anlatılan iki gruptan tamamen farklı bir kategoriye ait olduğunu söyler. Bkz. Esed, *Kur'an Mesajı*, 1306.

etmezler.⁴³⁴ Bu malların, kendilerini dünyada sonsuz ve ölümsüz yapacağını zannederler.

12. Namazı ciddiye almayı gösteriş olsun diye kılanlar

Son olarak üzerinde duracağımız maun suresinin şu ayetlerinde “**Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar gösteriş yaparlar ve hayra da engel olurlar**”⁴³⁵ buyrulmaktadır.⁴³⁶

Ayetteki الْمَاعُونَ kelimesi zekât,⁴³⁷ sadaka,⁴³⁸ menfaat,⁴³⁹ mal ile yapılan yardım,⁴⁴⁰ mal veya menfaat ile yardımlaşmak,⁴⁴¹ az bir şey,⁴⁴² iyilik,⁴⁴³ taat,⁴⁴⁴ mal,⁴⁴⁵ su,⁴⁴⁶ insanların birbirlerine verdikleri eşyalar,⁴⁴⁷ ev eşyası,⁴⁴⁸ ödenecek borç,⁴⁴⁹

⁴³⁴ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 598.

⁴³⁵ Mâûn 107/4-7. فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ (4) الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (5) الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ (6) وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ.

⁴³⁶ Bu ayetlerin tefsiri için bkz. et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 630 vd.; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 493 vd.; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VIII, 549 vd.; el-Alûsî, *Rûhu’l-Me ‘ânî*, XXX, 242 vd.; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr*, VIII, 518; el-Hererî, *er-Ravh ve’r-Reyhân*, XXXII, 362 vd.; Hikmet b. Beşîr, *et-Tefsîru’s-Sahîh*, IV, 672 vd.; İbn ‘Âdil, *el-Lübâb*, XX, 511 vd.; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 566 vd.; İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsîr*, V, 166; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, XXX, 247 vd.; es-Semîn el Halebî, *ed-Dürrü’l-Mesûn*, XI, 122 vd.; Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, XI, 115 vd.

⁴³⁷ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 635; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 495; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VIII, 552; el-Alûsî, *Rûhu’l-Me ‘ânî*, XXX, 242; ed-Dahhâk, *Tefsîr*, II, 990; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 581; Ğassan, *Tefsîr*, 657; el-Hererî, *er-Ravh ve’r-Reyhân*, XXXII, 368; Hikmet b. Beşîr, *et-Tefsîru’s-Sahîh*, IV, 673; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 568; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 246; er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 115.

⁴³⁸ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 636; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 496.

⁴³⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 634.

⁴⁴⁰ İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 568.

⁴⁴¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 497.

⁴⁴² el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VIII, 553; İbn ‘Âdil, *el-Lübâb*, XX, 517.

⁴⁴³ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 641; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 497; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VIII, 553; el-Hererî, *er-Ravh ve’r-Reyhân*, XXXII, 368; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 246.

⁴⁴⁴ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 246.

⁴⁴⁵ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 641; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 497; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 568; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 246.

⁴⁴⁶ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 246.

⁴⁴⁷ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 636; el-Alûsî, *Rûhu’l-Me ‘ânî*, XXX, 242.

⁴⁴⁸ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 640; el-Beğavî, *Me ‘âlim*, VIII, 553; el-Alûsî, *Rûhu’l-Me ‘ânî*, XXX, 242; el-Hererî, *er-Ravh ve’r-Reyhân*, XXXII, 368; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 245.

⁴⁴⁹ el-Hererî, *er-Ravh ve’r-Reyhân*, XXXII, 368.

yapılacak iyilik,⁴⁵⁰ ödünç,⁴⁵¹ yardım⁴⁵² ve destek,⁴⁵³ sehv mastarı ise gaflet⁴⁵⁴ anlamına gelmektedir.

Cumhura göre Mekkî olan⁴⁵⁵ bu surenin münafıklardan bazıları⁴⁵⁶ hakkında indirildiği rivayet edilmiştir.⁴⁵⁷ Burada sözü edilen münafıkların,⁴⁵⁸ eğer göz önünde iseler insanlara gösteriş olsun diye namaz kıldıkları ve göz önünde değillirse namazı terk ettikleri söylenmiştir.⁴⁵⁹ Münafıklar olduğu söylenen bu kişilerin sevap kazanma veya cezadan korkma duygusu ile değil de tamamen insanlara gösteriş içinde hareket ettikleri anlaşılmaktadır.⁴⁶⁰

Ayetlerde sözü edilen bu kişilerin, namaz ehlerinden oldukları,⁴⁶¹ fakat sürekli ya da çoğunlukla namazlarını ilk vaktinde değil de son vakitlerinde kıldıkları,⁴⁶² namazlarını erkân ve şartlarına riayet etmeden kıldıkları,⁴⁶³ namazlarını huşu ve derinliği ile kılmadıkları⁴⁶⁴ da kaynaklarda geçmektedir.

Ayetin “**onlar namazlarını ciddiye almazlar**” kısmı; namazı vaktinde kılmayıp vakti geçtikten sonra kılarlar,⁴⁶⁵ namazı terk ederler,⁴⁶⁶ namazı küçümser-

⁴⁵⁰ el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 368.

⁴⁵¹ Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru's-Sahîh*, IV, 673; el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, XVI, 6275.

⁴⁵² Esed, *Kur'an Mesajı*, 1312.

⁴⁵³ Esed, *Kur'an Mesajı*, 1312.

⁴⁵⁴ el-Cevherî, *es-Sihah*, VI, 2386.

⁴⁵⁵ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 243; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, XXX, 247.

⁴⁵⁶ Bunların kimler olduğu husunda bilgi için bkz. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 243-244; el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 362; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 512.

⁴⁵⁷ el-Hereri, *er-Ravh ve'r-Reyhân*, XXXII, 362; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 512.

⁴⁵⁸ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 631; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 493; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 552; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 518; İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsîr*, V, 162; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 244; ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, V, 367; ed-Dahhâk, *Tefsîr*, II, 989; el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, XVI, 6275; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-Vecîz*, 604.

⁴⁵⁹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 631; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 493; el-Beğavî, *Me'âlim*, VIII, 552; el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, XXII, 281; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 518; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru's-Sahîh*, IV, 673; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 516; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX, 568; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, IX, 244; el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, XVI, 6275; ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, V, 367.

⁴⁶⁰ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 633.

⁴⁶¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 493.

⁴⁶² İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 493.

⁴⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 493.

⁴⁶⁴ İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 493.

⁴⁶⁵ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXIV, 630; el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, XXX, 242; Ğassan, *Tefsîr*, 657; Hikmet b. Beşir, *et-Tefsîru's-Sahîh*, IV, 672; İbn 'Âdil, *el-Lübâb*, XX, 515; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2006; ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, V, 368.

ler,⁴⁶⁷ niyet ve ihlas olmaksızın namaz kılarlar,⁴⁶⁸ namaz hususunda gaflet içindedirler,⁴⁶⁹ meyilleri olmadığı için tüm namazlarını kaçırırlar,⁴⁷⁰ namazı Hz. Peygamber ve selefın kıldığı gibi kılmazlar,⁴⁷¹ bedeni ve dili ile namazı kılarlar fakat nefsinde namazın izi olmaz, rükuu ve secdeyi yapıp tekbiri alır ama bunların ne olduğunun farkında değildir yani dil ve organların namazla ilgili olarak yapıp söylediklerinin semeresi o kişide görülmez,⁴⁷² vaktinde kıldığı namazdan sevap beklemez,⁴⁷³ terk ettiği namazın günahından korkmaz,⁴⁷⁴ kalpleri namazlarına yabancıdır⁴⁷⁵ şeklinde anlaşılmıştır.

İbn ‘Âşûr’a (v. 1393/1973) göre ayette sözü edilen husus namazı terk etmektir.⁴⁷⁶ Yoksa ayetin namazda gaflet veya dalgınlıkla bir alakası yoktur.⁴⁷⁷

İlgili ayetlerden anlaşıldığına göre üç fiile bağlı olarak büyük tehdit yapılmıştır. Bunların birincisi, ister münafık isterse namaz ehlinde olsun namazı ciddiye almamak, ikincisi gösteriş yapmak ve üçüncüsü de hayra engel olmaktır.⁴⁷⁸

SONUÇ

Kur’an’ı Kerim’de bazı kişilerden övgüyle bahsedildiği gibi bazı kişilerden de kınayıcı ve azarlayıcı bir üslupla bahsedilmiştir. Bu çalışmada, Kur’an’ı Kerim’de ağır bir kınama ifadesi olan *veyl* kelimesiyle kendilerine hitap edilen kişiler ve onların ayetler bağlamındaki özellikleri ele alınmıştır.

Kur’an’ı Kerim’de “yazıklar olsun!” ve “vay haline!” ifadeleri genel olarak *veyl* kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu kelime Arapça’da bir felaket anında durumun fecaatini belirtmek amacıyla söylenen ve Türkçede yazık! Vay haline! diye ifade

⁴⁶⁶ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 632; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, 518; İbn ‘Âdil, *el-Lübâb*, XX, 517; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 2007.

⁴⁶⁷ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 632.

⁴⁶⁸ İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 568; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 604.

⁴⁶⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, XXIV, 632; el-Beğavî, *Me‘âlim*, VIII, 549; el-Bikâî, *Nazmü’d-Dürer*, XXII, 281; el-Alûsî, *Rûhu’l-Me‘ânî*, XXX, 242; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, 518; Ebu’s-Suûd, *İrşâd*, V, 580; Ğassan, *Tefsîr*, 657; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 2007; el-Kâsımî, *Mehâsinü’t-Te’vîl*, XVI, 6274.

⁴⁷⁰ el-Alûsî, *Rûhu’l-Me‘ânî*, XXX, 242.

⁴⁷¹ el-Alûsî, *Rûhu’l-Me‘ânî*, XXX, 242.

⁴⁷² el-Hererî, *er-Ravh ve’r-Reyhân*, XXXII, 366; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, XXX, 249 vd.

⁴⁷³ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 244; İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsîr*, V, 166; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 604.

⁴⁷⁴ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IX, 244; İbn Ebî Zemaneyn, *Tefsîr*, V, 166; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-Vecîz*, 604.

⁴⁷⁵ Esed, *Kur’an Mesajı*, 1312.

⁴⁷⁶ İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 567.

⁴⁷⁷ İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXX, 567.

⁴⁷⁸ er-Râzî, *Tefsîr*, XXXII, 114.

edilen bir kelimedir. Anlamı itibarıyla azap, bela, kepazelik, helak olmak, Őerrin en uç noktası, kınama, gazap gibi insanın aleyhine sonuçlar doğuracak anlamlarda kullanılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamberin hadislerinde de *veyl* kelimesini “yazıklar olsun!” ve “vay haline!” anlamlarında geçmektedir.

Kur'an ayetlerine baktığımızda kendilerine “yazıklar olsun!” denilen bir çok kişi görmekteyiz. Kur'an'ı Kerim'de acizliği ve Őaşkınlıęı sebebiyle bu hitaba maruz kalan bir iki istisna dışındaki bütün herkesi, azabın ve kötü bir sonun beklediği anlaşılmaktadır. Bu kişilerden olmamak için, o kişilerin ve özelliklerinin bilinmesinde fayda vardır.

Kur'an'ı Kerim'de kendilerine “yazıklar olsun!” denilen ilk zümre kâfirlerdir. Çünkü onlar Allah'ı ve O'nun katından olanları inkâr etmişler, dünya hayatını ahirette tercih etmişler, ihtilafa düşmüşler, mahlûkatın boş yere yaratıldığını zannetmişler, gerek öncekilerin ve gerekse kendilerinin tekrar dirilmeyeceklerini düşünerek yeniden dirilişi eskilerin masalı olarak görmüşlerdir.

Kur'an'ı Kerim'de yazıklar olsun denilen bir başka grup müşriklerdir. Çünkü Allaha ortaklar koşan bu kişiler ölüp toprak ve kemik olduktan sonra yeniden diriltilmeyecekleri nannına kapılarak kâfirler gibi ahiret inancını reddetmişler, zekât vb. ibadetleri yapmamışlardır. Ahiret hayatının ve yeniden dirilmenin gerçekliğine bizzat şahit oldukları sırada gittikleri yolun, yol olmadığını anlamışlar fakat Őaşkın Őaşkın etrafa bakınmak ve perişan olmak dışında bir seçenekleri kalmamıştır.

Kur'an'ın “yazıklar olsun!” dediği bir diğer zümre ise zalimlerdir. Çünkü Allah zulme ve zalime razı olmaz. Bu yüzden zalim olan nice beldeyi kırıp geçirmişdik ve onların yerine nice başka topluluklar vücuda getirmiştir. Her ne kadar onlar, Allahın azabına dair en ufak bir cezayı hisseder hissetmez içinde sefalanıp yaşadıkları yerleri hemen terk edip kurtulmak istemişlerse de sonuçta kurtulamamışlardır. Aslında başlarına gelen azabın, kendi elleriyle yaptıkları zulümler yüzünden olduğunu da anlamışlardır. Son noktadaki çaresizlik ve çıkmazları esnasında, kendi kendilerine “yazıklar olsun bize!” diyerek keşke dünyada iken peygamberle birlikte bir yol tutsaydım diye kendilerini kınamışlardır fakat bu son pişmanlıkları bir fayda vermemiştir.

Kur'an'ı Kerim'de “yazıklar olsun!” denilen bir başka insan grubu da hakikatleri yalanlayanlardır. Çünkü onlar yaratılışi devre dışı bırakmaya ve hakikatleri göz ardı etmeye çalışmışlardır. Nitekim anne karnındaki bir yavrunun basit bir sudan mükemmel bir canlı oluşa doğru giden sürecini sevk ve idare edenin, onunla ilgili olarak her türlü takdirde bulunup yaratanın, yeryüzünde yüksek dağlar yaratıp sular fişkırtanın, faydalandıkları nimet ve iyilikleri kendilerine verenin Allah olduğunu yalanlamışlardır. Yine peygamberleri ve onların Allahtan getirdikleri emir ve yasakları, Cehennem azabını ve Ahiret hesabını da yalanlamışlar ve bunları kabul etmeye yanaşmamışlardır.

Kur'an'ı Kerim'de günahkârlara da "yazıklar olsun!" denilmiştir. Çünkü bütün kulların amellerinin yazılı olduğu kitap herkesin eline verilecektir. Kimisi kitabını sağından ve kimisi de solundan alacaktır. Günahkâr olanları, dünyada iken yapmış oldukları kötü işlerin oraya yazılmış olması sebebiyle cezalandırılacakları korkusu saracaktır. Onlar kitaplarını açıp okudukları, küçükten büyüğe bütün günahların orada yer aldığını gördükleri sırada Allahın azabına yakinen tanık olacaklar, kendilerini tutamayarak feryat edecekler ve kendi kendilerine "yazıklar olsun bize!" diyeceklerdir. Böylece herkesin yapmış olduğu işlerin tutanağı ortaya konacak ve herkes yapmış olduğu küçük veya büyük her şeyin sonucunu orada görecektir. Dolayısıyla günahkârlara hak ettiği karşılığın verilmesi ve sonuçta hüsrana uğramaları, Allahın adaletinin ve hiç kimseye haksızlık etmemesinin bir sonucudur.

Doğrudan Allah'a ve kitabına karşı gelip muhalefet edenler de Kur'an'ı Kerim'de "yazıklar olsun!" denilen kişiler arasındadır. Zira onlar Allahın kitabını kendi elleriyle değiştirmişler, Allah'a yalan isnat edip iftira atmışlar, Allah'a bir takım yakıştırmalar yaparak O'nu zikretme hususunda kalplerini katılaştırmışlardır.

Kur'an'ı Kerim ayetlerinden anlaşıldığına göre insanlar, kendi ölçülerine göre hiç beklemedikleri bir durumla karşılaştıklarında, kendi kendilerine "yazıklar olsun!" demişlerdir. Sonuçta Kâbil, öldürdüğü kardeşini toprağa gömmesi gerektiğini bir kargadan öğrenmiş, hem bu gördüğü durumun hem de işlediği büyük cürmün etkisiyle kendisine "yazıklar olsun!" demiş ve sonuçta da kaybedenlerden olmuştur.

Hz. İbrahim'in eşi Sâre de kendisinin bir kocakarı ve eşinin bir ihtiyar olduğu sırada çocuğu olacağı müjdesini alınca şaşırıp kalmış ve kendi kendisine "vay bana!" demiştir. Bize göre bu Hz. Sare'in bu ifadesi, *veyl* kelimesinin Kur'an'ı Kerim'deki kullanımları içinde azaba ve helake delalet etmemesi yönünden tek istisnadır. Çünkü oradaki şaşkınlık, O'nun o sırada hiç beklemediği, ummadığı ve tahmin etmediği bir sevinçli haberin şaşkınlığıdır. Oysa bu ifadenin, Kur'an'ı Kerim'deki diğer kullanımlarında söz konusu olan şaşkınlık, azaba ve helaka düçar olmanın getirdiği bir şaşkınlıktır.

Kur'an'ı Kerim'de "yazıklar olsun!" denilen bir başka insan grubu ise Karun gibi mal mülk sahibi olmak peşinde koşanlardır. Hiç bir dini ve vicdani ölçüyü dik-kate almadan, helale, hakka ve meşruluğa bakmadan kasası için her şeyi göze alan bu insan tipi, Kur'an'ın onayını alamayacak bir insan tipidir. Nitekim bu grubun önde gelenlerinden olan Karun, servetine güvenerek gururlanıp kibirlenmiş, başkalarına değer vermemiş, haksızlık yapmış ve bütün bunların sonunda Allah O'nu sahip olduğu servetiyle birlikte yerin dibine geçirmiştir.

Kur'an'ı Kerim'de kendilerine "yazıklar olsun!" denilen başka bir topluluk ise azgınlık ve taşkınlık içinde olanlardır. Makamı, malı, mülkü, evladı ve taraftarlarıyla övünen ve peygamberin davetine karşı çıkan kişiler bu grupta olanlardır. Bu kişiler bilmelidirler ki onlar, kendilerine verilen bu varlıklarla imtihan edilmektedirler. Allahın nimetlerine nankörlük edenler, bir gün o nimetlerden mahrum bırakılabilir-

ler. Çünkü nankörlerin cezası, sahip oldukları o nimetlerden mahrum edilmektir. Nitekim nankörlükleri sebebiyle ellerindeki nimetleri kaybetmiş pek çok insan vardır.

Kur'an'ı Kerim'de kendilerine "yazıklar olsun!" denilen başka bir insan tipi de ölçü ve tartıda hile yapanlardır. Sadece kasasını ve menfaatini düşünen bu insanları, kötü bir sonun beklediği ortadadır. Çünkü ilahi nizam, hile yapan ve aldatanı dışlar. Dolayısıyla haksız kazanç elde etmek isteyen ve topluma zarar veren bu kişiler, Kur'an ayetlerinde açıkça kınanıp azarlanan, sonuçta hem dünyalarını ve hem de ahiretlerini kaybeden insanlardır.

Kur'an'ı Kerim'de "yazıklar olsun!" denilen bir diğer grup ise insanları iğneleyip duran ve onlarla alay edenlerdir. Buna göre insanları çekiştiren, onların kişilikleriyle alay eden ve onlara kulüp takan insanlar kaybedenler arasındadır. Genelde bu ziniyetkiler mal yığıp o malı sayar durur, o malların eksilmemesi ve sürekli artması için çalışır, malı arttıkça hırsı da artarak o malları daha da çoğaltmak ister ve onları hayır yolunda harcamaz. İşte onlar, bütün bu tutum ve davranışları sebebiyle şiddetle kınanmışlardır.

Kur'an'ı Kerim'de "yazıklar olsun!" denilen bir başka insan grubu ise namazı ciddiye almayıp onu gösteriş olsun diye kılanlardır. Namaz, mümini ve dünyasını ayakta tutan ibadetlerin başında gelir. Günde beş vakit rabbinin huzuruna çıkarak huşu içinde alını secdeye değen bir insan, kendisine veya karşısındakilere en küçük bir zarar veremez ve attığı her adımda Hakk'ın rızasını gözetir. Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim, namaz husundaki bir gevşekliği veya geçiştirmeyi şiddetle kınamış, namazı ciddiye almayan, gösteriş peşinde koşan ve hayra engel olanları sert bir dille uyarmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

el-Alûsî, Ebu'l-Fadl Mahmûd (v. 1270/1854), *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebî'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyy, I-XXX, Beyrut-ts.,

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, I-XII, İstanbul 1988,

el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mesûd (v. 516/1122), *Me'âlimü't-Tenzil*, (Tahk: Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cuma Damiriyye, Süleyman Müslim el-Harş), Dâru Tayyibe, 4. Baskı, I-VIII, Beyrut-1987,

el-Bikâî, Ebu'l-Hasan Burhânü'd-Dîn İbrahim b. Ömer (885/1480), *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'-Ayâti ve's-Süver*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmiyy, I-XXII, Kahire-ts.,

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *el-Câmiu's-Sahih*, el-Matbaatu's-Selefiyye, I-IV, Kâhire 1980,

el-Cevherî, İsmail b. Hammâd (v. 393/1003), *es-Sihah Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye*, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, 4.Baskı, I-VI, Beyrut 1990,

ed-Dahhâk, (v. 105/723), *Tefsîru'd-Dahhâk*, Dâru's-Selâm, I-II, Kâhire 1999,

Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşas es-Sicistanî el-Ezdî (v.275/888), *Sünenü Ebi Davud*, Çağrı Yayınları, 2. Baskı, I-V, İstanbul 1992,

- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî (v. 745/1344), *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiy, I-VIII, Beyrut 1993,
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî (v. 982/1574), *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kur'ani'l-Kerim*, Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadîse, I-V, Riyad-ts.,
- Ebû Zehrâ, Muhammed (v. 1898-1974), *Zehratü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikri'l-Arabiy, I-X, Byy. ts.,
- Elmalılı, Hamdi Yazır (v.1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, I-X, İstanbul1982,
- Esed, Muhammed (v. 1413/1992), *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, (Çev.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 1999,
- el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (v. 370/980), *Tehzîbü'l-Lüga*, ed-Dâru'l-Mısıriyye, I-XV, Kahire-ts.,
- Ğassan Hamdun, *Tefsîrun Min Nesemâtil-Kur'an*, Dâru's-Selam, 2. Baskı, Suriye 1986,
- el-Halil b. Ahmed, Ebu Abdîrrahman el-Ferahidî (175/791), *Kitabü'l-Ayn*, (Mehdi el-mahzûmî-İbrahim es-Sâmîrâfî, I-VIII, Byy-ts.,
- el-Hererî, Muhammed Emîn b. Abdillâh el-Uremmî el-Alevî, *Tefsîru Hadâ'iki'r-Ravh ve'r-Reyhân*, Dâru Tavki'n-Necâh, I-XXXII, Beyrut 2001,
- Hikmet b. Beşir b. Yâsîn, *et-Tefsîru's-Sahîh*, Dâru'l-Meâsir, I-IV, Medine 1999,
- İbn 'Âdil, Ebû Hafs Ömer b. Ali ed-Dimeşki (v. 880/1475), *el-Lübâb Fî Ulûmî'l-Kitâb*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiy, I-XX, Beyrut 1998,
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir (v. 1393/1973), *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tunûsiyye, I-XXX, Tunus 1984,
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Andu'l-Hakk el-Endelüsî (v. 541/1147), *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru İbn Hazm, Byy., ts.,
- İbn Düreyd, Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdî el-Basrî (v. 321/933), *Kitabü Cemherati'l-Luğa*, I-III, Beyrut-1987,
- İbn Ebî Zemaneyn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (v. 399/1008), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*, I-V, Kâhire 2002,
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekerîyya el-Luğavî (v. 395/1005), *Mu'cemü Mekayîsi'l-Luğa*, Dâru'l-Fikr, I-VI, Byy. ts.,
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (Tahk: Sami b. Muhammed Selame), Dâru Tayyibe, I-VIII, Byy. 1417/1997,
- İbn Manzûr, Ebu Fazl Cemalüddîn b. Mükerrrem (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arabi'l-Muhît*, (Tahk: Abdullâh Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmed Hasbullâh-Hâşim Muhammed Şâzilî, Dâru'l-Meârif, I-VI, Kahire, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Cemalüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman (v. 597/1201), *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebü'l-İslâmiy, 3. baskı, I-IX, Beyrut 1984,
- el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn (v. 1332/1914), *Tefsîru'l-Kâsumî el-Müsemmâ Mehâsinü't-Te'vîl*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiy, I-XVII, Byy. 1957,
- Komisyon (Ali Özek, Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin gümüş), *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993,
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risâle, (Tahk: Abdullâh b. Abdü'l-Muhsin), I-XXIV, Beyrut 2006,
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, I-XXX, Byy. 1946,
- Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyî en-Nîsâbüri (v.261/874), *Sahîhu Müslim*, el-Matbaatü'l-Mısıriyye, I-XVIII, Mısır 1929,

- Muhammed Abduh (v.1905)- er-Reşid Rızâ, (v.1935), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakim* (Tefsîru'l- Menâr), 2. Baskı, I-XII, Kahire 1948,
- en-Nesâî, Ebu Abdırrahman Ahmet b. şuuayb (v. 303/915), *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*, Müessesetü'r-Risâle, I-XII, Beyrut 2001,
- er-Râzî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin (v. 606/1209), *Tefsîru Fahri'r-Râzî*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981,
- es-Semîn el Halebî, Ahmet b. Yusuf (v. 756/1355), *ed-Dürrü'l-Mesûn Fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Dâru'l-Kalem, I-XI, Dimeşk ts.,
- es-Suyûtî, Celalüddin, Abdurrahman b. Ebi Bekr (v. 911/1505), *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, (Tahk: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin, I-XV, Kahire 2003,
- eş-şenkîtî, Muhammed b. el-Muhtar, *Edvâü'l-Beyân Fî İdâhi'l-Kurân bi'l-Kurân*, Dâru'l-İlmi'l-Fevâid, I-IX, Byy. ts.,
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (v. 310/922), *Câmi'u'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, (Tahk: Ahmed Muhammed şakir), Müessesetü'r Risale, , I-XXIV, Byy. 2000,
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, (Tahk: Ahmed Muhammed şakir), Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, 2. Baskı, I-V, Byy. 1977,
- ez-Zebîdî, Muhammed Murtadâ el-Huseynî el-Vâsitî (v. 1205/1790), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XXXX, 2. Baskı, Kuveyt 1987,
- ez-Zeccâc, Ebû İşhak İbrahim İbnü's-Seriyy (v. 311/923), *Me'âni'l-Kur'ân ve l'râbüh*, Âlemül'l-Kütüb, I-V, Beyrut 1988,
- ez-Zemaşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer (v.537/1142), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, I-VI, Riyad 1998,
- ez-Zühaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Veciz Alâ Hâmişi'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, Dimeşk 1996.